

LUNDS UNIVERSITET

Socialhögskolan

Magisteruppsats, 61 – 80 poäng

Vårterminen 2004

Föräldrar till förskolebarn i behov av särskilt socialt stöd
- en studie utifrån brukares perspektiv

Författare: Christina Fyhn

Ajsela Music

Handledare: Lars B. Olsson

Abstract

This thesis is written within the Master Program of the School of Social Work at the University of Lund, and emphasises ten educational points.

Our purpose was to study a support to children with certain needs of social character, **from the** clients point of view at Fosie district at Malmö municipality.

The questions that we have chosen and answered are as below:

- What necessary presumptions will be required within the nursery school and what are the effects on organizational guiding and resources for capabilities that can improve children's certain social needs?
- What effect has interaction in process for capabilities that achieve the mutual goals that help and support children with certain social needs?

Our main method of work is a qualitative interview study with six respondents that are parents to preschool children with certain social needs.

The result displays that the resource of people is an important adult link to the children apart from parents. In order to provide resource, people should provide qualified knowledge to meet children's needs. Parents seek and demand for more professional qualified help for their children than what already exist. In order to achieve its common goals during the process that namely support children with certain needs of social character, the most interaction between all the participants work stronger when all can contribute with their specific and precious knowledge.

Key words: Children with certain social needs, empathy, nursery school, parents, dalliance, organizations, resource of people and interaction.

Innehållsförteckning

Förord	4
Inledning	5
Problemformulering	5
Syfte	7
Frågeställningar	7
Metod	8
En hermeneutisk ansats	8
Kvalitativa intervjustudier	9
Urval av intervjupersoner	11
Intervjusituationen	11
Bearbetning av intervjumaterialet	12
Datans tillförlitlighet	12
Etiska överväganden	13
Tidigare forskning	14
Samhälle i förändring	14
Samverkans betydelse	18
Teoretiska utgångspunkter	20
Nyinstitutionell och äldre organisationsteori	20
Mikroorienterad inriktning inom nyinstitutionalismen	23
Macroperspektiv	24
Samverkan	26
Förutsättningar för samverkan	27
Vår tidigare undersökning	28
Resultat från vår tidigare studie	30
Redovisning av undersökningen	34
Vad är ni nöjda respektive missnöjda med när det gäller insatser i nuläget och situationen rörande era barn?	34
Nöjda	34
Vilka krav och förväntningar har ni i nuläget på arbetet med era barn?	39
Hur fungerar samarbetet mellan föräldrarna och berörd personal?	42
Vilka förslag har ni till eventuell förbättring av utvecklingsmöjligheterna för era barn?	45
Sammanfattning	47
Komparation mellan tidigare undersökning och nuvarande undersökning	48
Analys	50
Avslutningsdiskussion	54
Litteraturförteckning	56
Övriga källor	57
Bilaga	58

Förord

Det är många personer som har bidragit till att vi har kunnat slutföra vårt uppsatsarbete i tid. Vi är tacksamma mot alla dessa som genom den öppenhet, tillgänglighet och hjälpsamhet har bidragit till vår studies empiri.

Ett stort och varmt tack vill vi framföra till vår handledare Lars B. Olsson för hans visade engagemang i vårt arbete genom uppmuntran, stöd, tålmod, goda råd och förståelse.

Ett särskilt tack till våra sex värdefulla respondenter som har delgivit oss sina respektive uppfattningar och erfarenheter, angående deras barns vistelse i förskolan, och därmed tillfört vårt arbete nödvändiga fakta.

Vi vill också tacka ytterligare två personer, nämligen Lennart Ziegler för korrekturläsning och svensk språkbehandling och Mats Blomqvist för stöd.

Vi tackar en viktig inspirationskälla lille Dennis och Damir som har haft förståelse och tålmod med oss.

Inledning

Problemformulering

Människobehandlande verksamheters professionella har idag mycket bättre kunskap om och förståelse än tidigare för vad det innebär att ha ett funktionshinder eller att vara förälder till ett barn med funktionshinder. Vi upplever att stat och kommuner medvetet har satsat resurser för att förbättra stödet och hjälpen till dessa barn och deras föräldrar. Handikappreformen med rättighetslagstiftning (LSS), rätten till personlig assistans och utökad stöd till föräldrar har bidragit till en bättre situation för dessa familjer. Risken är att uppdragsgivarna i första hand satsar sina resurser på barn, som har lagfäst rätt till vissa insatser. Detta tenderar att minska de generella resurserna inom barnomsorgen och särskilt för de barn, som inte omfattas av rättighetslagstiftningen, angående barn med särskilda sociala behov.

Barn med behov av särskilt socialt stöd är en grupp, som riskerar att försummas när de ekonomiska resurserna till barnomsorgen ständigt minskar. Om den generella kvaliteten i barnomsorgen försämras, blir det svårare att få möjlighet att hjälpa och stödja barn inom förskolan, som av olika orsaker behöver särskilt socialt stöd i sin utveckling. När besparingar tvingar fram större barngrupper och lägre personaltäthet försämras den generella kvaliteten för barnen i förskolan. I socialstyrelsens rapport "Rätt till särskilt stöd" kan vi läsa:

"I det uppsökande ansvaret ligger även att upptäcka de barn med behov av särskilt stöd som redan finns inom barnomsorgen, att verka för att de får sina svårigheter sakkunnigt utredda, att erbjuda dem adekvat stöd inom barnomsorgen samt att om så behövs, hänvisa barn och föräldrar till andra instanser för stöd och hjälp." (Socialstyrelsen, 1995:2).

Ofta beskriver föräldrar till barn med särskilda sociala behov att det är ett stort bekymmer och ett stort svårhanterbart arbete för dem att samordna den knappa befintliga hjälpen och det stöd, som finns tillgängligt för barnen. Föräldrarna uppfattas ofta som obekväma av myndigheterna, därför att de tvingas tjata och be, för att få tillgång till de resurser som de anser sig behöva och har rätt att erhålla. Ibland betraktas de som "kravmaskiner" och blir därför ofta illa bemötta av de myndigheter, som beviljar insatserna för deras barn.

Det finns en stor grupp barn i behov av stöd, som inte får den hjälp som de är i behov av. Det är barn med så kallade "dolda" handikapp såsom oförmåga att fungera socialt i en barngrupp.

Deras begränsade förutsättningar syns inte tydligt och uppmärksammas därför inte på samma sätt som ett synligt funktionshinder eller en utvecklingsstörning. Barnen är beroende av stöd och hjälp genom de generella resurser som finns inom barnomsorgens verksamheter.

När reguljära resurser för hjälpåtgärder minskar, går det ofta ut över dessa barn på grund av avsaknad av adekvat stöd och hjälp, vilket tvingar berörd personal till nöd- och särlösningar. Speciallösningar kan i vissa fall vara nödvändiga, men risken är stor att dessa kan skapa segregation och utstötning. I läroplanen för förskolan, Lpfö 98 står det under rubriken ”Förskolans uppdrag”:

”Den pedagogiska verksamheten ska anpassas till alla barn i förskolan. Barn som tillfälligt eller varaktigt behöver mer stöd än andra ska få detta stöd utformat med hänsyn till egna behov och förutsättningar.” (Ibid, s. 8).

Lagtexten i Skollagen härstammar från Socialtjänstlagen § 13 b och § 16. Genom de nya bestämmelserna i § 13 b i Socialtjänstlagen, som numera ingår i Skollagen, har det blivit tydligare än i den föregående lagstiftningen angående kommunens skyldigheter, när det gäller att tillgodose barn med behov av särskilt stöd. Det räcker inte med att erbjuda barn en plats i förskolan. Visar det sig att det finns behov av särskilt stöd, måste detta också tillgodoses på ett relevant sätt.

*”För många barn med behov av särskilt stöd är en generell god kvalitet på verksamheten den viktigaste insatsen. /... /
Ett flexibelt och behovsanpassat resurstilldelningssystem behövs för att uppnå detta. För vissa barn kan det dock behövas särskilda stödinsatser. Det kan röra sig om personalförstärkning, antingen som generell resurs till barngruppen eller specifik till det enskilda barnet, eller i form av konsultation och handledning till personalen. En minskning av antalet barn i gruppen eller anpassning av lokaler är andra stödformer.” (Skollagen, 1998).*

Lagstiftning, förordningar och sakkunskap föreskriver mer resurser och stödinsatser till barn med särskilda behov inom förskolan men samtidigt minskar resurserna inom barnomsorgen vilket riskerar att allmänt försämra den generella kvaliteten och specifikt resurserna till barn med särskilda behov. Vi vill i denna studie undersöka hur dessa stödinsatser ser ut och hur föräldrarna upplever dem.

Syfte

Syftet med vårt arbete är att undersöka stödinsatserna till barn med särskilda behov av social karaktär, utifrån brukarnivå i Fosie stadsdel i Malmö kommun. Vi vill fokusera på hur föräldrarna upplever dessa insatser och jämföra vårt resultat med vår C – uppsats som ses ur olika experters perspektiv.

Frågeställningar

- Vilka nödvändiga förutsättningar behövs inom förskolan och vilka effekter har organisationernas styrning och resurstillgångar för möjligheterna att tillgodose barns särskilda sociala behov?
- Vilken effekt har samverkan i processen för möjligheterna att uppnå den gemensamma målsättningen som är att hjälpa och stödja barn med särskilda sociala behov?

Metod

En hermeneutisk ansats

Valet av ett hermeneutiskt synsätt är relevant för vår uppsats, eftersom materialet består dels av intervjuer med föräldrar och dels av analyser av texter i tidigare forskning inom det aktuella området. Detta tillsammans handlar bl.a. om en förståelseprocess, som består i att röra sig mellan det välkända och det främmande. Hermeneutik består både av försök att skapa en metodlära för tolkning av meningsfulla fenomen och att beskriva de villkor som gör det möjligt att förstå meningar. Grundtanken inom hermeneutiken är att vi alltid förstår något mot bakgrund av vissa förutsättningar, menar Gilje, & Grimen, (1996). Det är omöjligt att möta världen förutsättningslöst. Det är just de förutsättningar vi har, som bestämmer vad som är förståeligt och vad som är oförståeligt i vår omvärld. Förförståelse är nödvändiga villkor för att förståelse överhuvudtaget ska vara möjligt.(ibid.)

Enligt Gilje & Grimen (1996) är det människor själva som tillskriver sina egna handlingar och andra fenomen en mening. Vi lät våra respondenter tala fritt utifrån egna erfarenheter. Det vi framför allt vill veta och förstå är den verklighet, som föräldrarna själva har beskrivit för oss, och hur de tolkar sin befintliga verklighet i det samhälle som de lever i. I dessa beskrivningar använde de olika begrepp för att förklara till exempel vad de ser, hör, tror på, föreställer sig och vad som har/inte har värde för dem. Det är föräldrarna som har uppfattningar om hur samhället och situationen kring deras barn är och hur de anser att det borde vara. Vi behöver ha språk och begrepp, personliga erfarenheter i interaktionerna med andra och i våra försök att tolka meningsfulla fenomen. (ibid.)

Vår uppgift som forskare är att tolka och förstå något som redan är tolkat, dvs. de sociala aktörernas (föräldrarnas) tolkningar av sin verklighet. Ovan nämnda författare menar vidare, att samhällsforskare måste förhålla sig till en värld, som redan är tolkad av de sociala aktörerna själva. Det är inte alltid lätt att veta hur samhällsforskare ska förhålla sig till aktörernas beskrivningar av sig själva och sina aktiviteter.

Enligt Gilje & Grimen (1996) finns det två traditioner när det gäller synen på hur man ska förhålla sig. Den ena traditionen menar att samhällsforskare ska bortse från de sociala aktörernas beskrivningar av sig själva och sina egna aktiviteter, därför att sådana beskrivningar oftast är felaktiga och de begrepp som används är ovetenskapliga.

Den andra traditionen menar, att aktörernas beskrivningar är av betydelse, därför att det är deras egna uppfattningar om vad de gör, som ger deras handlingar mening och identitet. (ibid.) Vi anser likt den sistnämnda traditionen att det är viktigt att bygga på de sociala aktörernas beskrivningar, och det är just genom dessa, som vi har fått svar på våra frågor.

Vi vet hur viktigt förförståelse och kontext är vid tolkning av meningsfulla fenomen, men det finns någonting, som också är mycket viktigt, enligt Gilje & Grimen (1996), nämligen hermeneutikens allmängiltighet i att tolkningen alltid sker i form av den hermeneutiska cirkeln. Utifrån ett hermeneutiskt perspektiv är tolkningen av föräldrars föreställningar om barnomsorg, speciellt vid särskilda behov, beroende av förhållandet mellan förförståelse och förståelse i vad som utgör cirkeln. Förståelsen är en föregripande förståelse av helheten. Den hermeneutiska cirkeln visar att det alltid finns en slags underförstådd förståelse av delarna i den successiva insikten om helheten. Den betecknar förhållandet att all forskning består av ständiga rörelser mellan helhet och del. I en harmoni mellan delar och helhet kommer förförståelse och förståelse att justera varandra. (ibid.) För att kunna arbeta vetenskapligt var det viktigt för oss att ha distans till men också närhet till våra respondenter under vårt forskningsarbete.

Kvalitativa intervjustudier

Den bäst passande arbetsmetoden för vårt syfte var att arbeta kvalitativt. Kvalitativa metoder gav oss möjlighet att nå kunskap om olika dimensioner i människornas värld. Med hjälp av kvalitativa metoder kan man söka nya kunskaper på både outforskade och redan utforskade områden, menar Eliasson (1995). Genom kvalitativ forskning kunde vi få en öppenhet i förhållande till föräldrarnas verklighet. Detta förutsatte i sin tur att vi försökte göra oss själva medvetna om och synliggöra de föreställningar av olika slag som vi bar med oss i forskningsarbetet. (ibid.)

Den bästa metoden för vårt arbete var att göra kvalitativa intervjuer. Intervjuer var också nödvändiga för arbetet, därför att vi ville förstå observerbara förhållanden och tankar och känslor i iakttagna handlingar. Att använda kvalitativa intervjuer var ett medel vars mål är att upptäcka företeelser, innebörder eller egenskaper i en forskning (Svensson & Starrin, 1996). Tanken med vårt arbete var inte att pröva en hypotes, utan att belysa och lyfta fram en förståelse för intervjupersonernas tankar, erfarenheter och känslor.

Halvorsen (1992) skriver att den kvalitativa intervjun, där intervjuaren styr samtalet så lite som möjligt, även har sin relevans när forskaren av en eller annan anledning inte har möjlighet att studera fenomenen själv. Då kan man istället intervjua s.k. ersättningsobservatörer, personer som har förstahandskunskaper om de fenomen eller sociala system forskaren är intresserad av. Vi hade själva gärna gjort deltagande observationer för att kunna fånga upp barnens totala livssituation och deras beteendemönster i ett socialt sammanhang, vilket kan möjliggöra en helhetsförståelse. Genom sådana observationer hade vi fått en egen uppfattning om vad resurspersonerna gör (konkreta handlingar) och därmed kunnat jämföra med vad respondenterna anser och menar. Men vi ansåg att det inte fanns tid för detta och att det inte var etiskt riktigt. För oss gällde det en uppsats, men för de barn, som våra respondenter informerar oss handlar det om deras totala liv och identitet. Därför tyckte vi att det var bättre att använda ersättningsobservatörer. (ibid.)

Repstad (1999) skriver att det ligger i den kvalitativa metodens flexibilitet att intervjumallen kan och ofta bör justeras under arbetets gång. Vissa frågor blir med tiden överflödiga, andra tillkommer. Den kvalitativa intervjun ska också vara målinriktad, något som enligt Repstad uppnås genom en grundlig planering av vilka ämnen som ska beröras. ”På det viset kan man undvika att drunkna i irrelevant prat”. (Repstad, 1999, s.61) Han anser dessutom att det är viktigt med en genomtänkt referensram för de frågor som ska ställas till flera personer, en referensram som också ska klargöra för respondenterna under intervjun. Vi anser att vi lyckades bra med den delen av vårt arbete.

Våra intervjuer var tematiserade. Vi använde en intervjuguide bestående av fem frågeställningar, som vi ställde till alla vi intervjuade. Därpå följande frågor var inte bestämda på förhand, utan kom spontant utifrån informanternas berättelser. Vi förklarade för respondenterna att vi var intresserade av deras nu gällande uppfattning och erfarenheter från den aktuella situationen för deras barn i förskolan. I intervjuerna inledde vi samtalsinriktningen med en första fråga inom varje område (se bilaga), varpå vi lät respondenterna tala relativt fritt. På detta sätt täcktes alla frågeområdena i alla intervjuer, utan att respondenterna blev alltför styrda. Hur frågor formulerades och i vilken följd de kom berodde mycket på respondenten. Så fort vi märkte att informanterna talade om någonting annat, som inte rörde vår uppsats, ställde vi relevanta följdfrågor utan att alltför mycket vika av från vårt eget ämnesområde.

Urval av intervjupersoner

I vårt tidigare arbete (C-uppsats) träffade vi olika professionella yrkeskategorier, som arbetar direkt eller indirekt med barn med särskilda behov. Vi ville samla kunskaper om deras respektive yrkesspecifika erfarenheter och kunskaper. Det var irrelevant för oss att veta vilka barn det rörde sig om. Dessutom respekterade både våra informanter och vi de etiska aspekterna. Sekretesslagen hindrade informanterna från att avslöja barnens identitet.

Vi bestämde oss i denna uppsats för att ta reda på vad föräldrarna anser om de aktuella insatserna för deras barn med särskilda behov i förskolan för att få en helhetsbild av processen kring dessa barn. Vårt intresseområde fick oss att kontakta vår tidigare informant (chefen vid Team Fosie), som visade stort intresse och engagemang för vår C-uppsats inom samma ämne. Vid kontakt per telefon med vår informant presenterade vi vår nya frågeställning angående barn med särskilda sociala behov i förskolan. Hon kontaktade resurspersoner på olika förskolor som i sin tur frågade föräldrar till barn med särskilda behov om de var intresserade av att delta i vår undersökning. Sex föräldrar anmälde sitt intresse, och resurspersonerna förmedlade kontakten mellan oss, vilket gjorde det möjligt att genomföra våra intervjuer. (Halvorsen, 1992)

Eftersom vår undersökning är känslig för våra respondenter, var vi begränsade i vår urvalsmöjlighet. Vi besökte fem förskolor och intervjuade sammanlagt sex föräldrar och alla är kvinnor i åldern 24 – 40 år. Inga manliga föräldrar visade intresse för att delta i vår undersökning. För att komma i kontakt med lämpliga respondenter, som har barn med särskilda sociala behov, ägnade vi under de första veckorna mycket tid åt att presentera oss och vårt arbete och avtala tid för intervjuer. Vi blev vänligt bemötta och mottagna vid alla tillfällen. En del intervjuer blev bokade snabbt, andra fick vi vänta på i en månad på grund av vissa respondenters pressade situationer. Alla var positivt inställda till att bli intervjuade och flera påpekade vikten av att vilja förmedla sina respektive erfarenheter.

Intervjusituationen

Fem intervjuer gjordes på respondenternas respektive förskolor och en intervju gjordes i en respondents hem. De genomfördes alltid i ett avskilt rum och varade mellan 30 och 90 minuter. Intervjuerna var halvstrukturerade utifrån en intervjuguide (se bilaga). Vi var båda med under intervjuerna och vi delade upp våra intervjuroller så att den ene bad respondenterna berätta fritt om sina respektive upplevelser och erfarenheter och efterhand

kom följdfrågor från intervjuaren på ett naturligt sätt. Den andra lyssnade mer till samtalet för att få en övergripande bild och ställde ibland lämpliga frågor för att få en tydligare bild av innehållet.

Varje intervju var unik och ingen av oss hade bestämda roller, utan vi lät situationen avgöra hur allt skulle gå till. Klimatet under intervjuerna var märkbart spänt i början, men under intervjuernas gång släppte nervositeten. Vi bandade alla intervjuer, efter att först ha fått respondenternas medgivande till detta, vilket gjorde att intervjuerna fick en informell samtalskaraktär (Halvorsen, 1992). Alla respondenter var vänliga och tillmötesgående. Ämnesvalet var känsligt och detta begränsade svaren från våra respondenter i viss utsträckning.

Bearbetning av intervjumaterialet

Analysen av våra kvalitativa data var en tidskrävande och omständlig process. Det beror på att våra data med induktiv utgångspunkt var relativt ostrukturerad, det vill säga att den var grundad på informella intervjuer, som spelades in på en kassetbandspelare och dessa skrev vi ut ordagrant. En helhetsanalys uppnådde vi, genom att vi vid genomläsning av intervjuerna försökte få ett allmänt intryck för att sedan kunna välja ut citat och situationer, som illustrerade huvudintrycken. Vi ville hitta en struktur för att kunna bilda oss en uppfattning om våra respondenters erfarenheter och upplevelser av olika experter och yrkeskategorier. Vi jämförde våra respondenters uttalanden och kopplade dessa till våra frågeställningar för att på så sätt kunna urskilja likheter och variationer.

Datans tillförlitlighet

Diskussionen om tillförlitligheten i den information vi samlat i detta arbete består av två delar, reliabilitet och validitet, (Halvorsen, 1992).

Enligt Svensson (1996) är validitet på en allmän nivå relationen mellan en redovisning och något utanför denna redovisning, till exempel forskarens uppfattning om verkligheten, andras uppfattning eller en objektiv uppfattning av verkligheten. Validiteten ska bedömas i förhållande till kontext, intervjuare och observatör. Varje intervju är unik, och validiteten kan bedömas efter noggrann granskning av den händelse som intervjusituationen utgör. Det finns fem typer av validitet som kan användas i studier där kvalitativ metod och analys tillämpas. Dessa är: beskrivande, tolkande, teoretisk, generaliserbar och värderande.

Dessa validitetsbegrepp är enligt Svensson inte klart och tydligt avgränsade från varandra. Primärt beskrivande validitet rör validiteten i de iakttagelser forskaren själv gjort genom att se, höra, beröra och lukta. För att validera utsagor från intervjupersoner kan intervjuaren till exempel bekräfta att nedstämt tal motsvaras av ett motsvarande kroppsspråk, gester och mimik. (ibid.)

Tolkande validitet avser, enligt Svensson, hur väl forskarens tolkning av mening och innebörd stämmer med den observerades. Det handlar om validiteten i de tolkningar av känslor och motiv som forskare gör och inte om riktigheten i själva redogörelsen för en händelse. Teoretisk validitet avser, enligt Svensson, begreppsvaliditet dvs. att de begrepp, som forskaren kommit fram till, är meningsfulla i förhållande till det fenomen eller de förhållanden som studeras. Vår undersökning har valida data, dvs. teorierna och intervjufrågorna är relevanta för våra frågeställningar och att vi undersöker det, som vi avser att undersöka. Validiteten i studien är relativt god pga. att vi har utgått från verkligheten och varit lyhörda för våra respondenters utförliga berättelser. Det är naturligtvis svårt att hävda detta med säkerhet, eftersom det är svårt att bevisa i en kvalitativ studie, att det undersökta verkligen stämmer överens med vad som avsågs undersökas; det går inte att mäta resultatet. Vi anser att all information, som vi har inhämtat, hänför sig till det, som vi har haft för avsikt att undersöka.

Vår studies reliabilitet (tillförlitlighet) får generellt sett bedömas vara förhållandevis låg. Eftersom studien består av kvalitativa intervjuer, skulle det vara mycket svårt att upprepa dem och få liknande resultat, även om intervjufrågorna hade varit desamma. Det handlar alltid om personliga föreställningar, som respondenten har om sig själv och i relationen till sitt barn.

Etiska överväganden

Forskningsetik är, enligt Eliasson (1995), respekt för den egna verksamheten och ett försvar för forskningens heder, dess specifika villkor och grundläggande värde. Det viktigaste i forskningen för oss är att respektera de föräldrar vi intervjuat och deras rätt till integritet. Alla respondenter har informerats, klart och tydligt, om vad intervjuerna ska användas till. Vi upplyste dem om att deltagandet är frivilligt och att de hade rätt att tacka nej till eller avbryta sin medverkan, om de kände det så. De, som medverkade i undersökningen, avgjorde själva hur länge och på vilka villkor de ville delta. Vad det gäller kravet på sekretess namnger vi inte någon respondent med sitt riktiga namn i uppsatsen.

För att underlätta för läsaren att uppfatta vem som säger vad under varje tema, har vi använt fiktiva namn. Insamlade uppgifter och material använder vi för forskningsändamål. När vi har avslutat vårt arbete kommer vi att förstöra intervjumaterialet och på så sätt förhindra att obehöriga ska kunna ta del av detta.

Det är också viktigt att vi i forskningsarbetet inte döljer det partstagande vi gör. Vi ska reflektera över våra relationer till olika partner i den sociala verklighet vi studerar och öppet redovisa våra perspektivval, menar Eliasson (1995). Principen om medvetna och deklarerade partstagande skulle enklare kunna uttryckas som en vanlig moralisk tumregel: man ska inte ljuga. Forskare har också frihet att välja sida och för oss, som bedriver forskning i socialt arbete, är det naturligt att av moraliska skäl hävda att vi måste ta ställning för så kallade svaga parter (ibid.)

Tidigare forskning

I detta kapitel presenterar vi den forskning, som är relevant för studiens problemområde, nämligen tolkningen av föräldrarnas föreställningar om barnomsorgen och dess insatser för barn med särskilda sociala behov. Vår avsikt är att förmedla en allmän information och inte fördjupa oss inom någon specifik forskningsfråga.

Samhälle i förändring

Förändringar i samhället under 1900-talet, såsom industrialiseringen och ett ökat behov av kvinnlig arbetskraft på arbetsmarknaden, har inneburit att föräldrar ansvar för barn har förändrats. Tidigare hade föräldrarna, familjen och kyrkan ett gemensamt ansvar för barnens omsorg och trygghet. Socialisationen av småbarn har senare blivit en offentlig angelägenhet i förskolan med stark styrning av stat och kommuner som huvudansvariga för verksamheternas pedagogiska innehåll.

Gars (2002) menar att den statliga styrningen av barnen har blivit allt starkare.

Industrialiseringen ledde till att det blev en orolig tid för familjer och samhälle, vilket bidrog till att det formulerades program för den uppväxande generationen av barn. Familj och hem skildes från arbetslivet, och kraven på föräldrarnas kompetens angående barnens välbefinnande förändrades genom att kraven på föräldrarna från samhällets sida ökade.

Föräldrarna var inte längre ensamma om att vara socialisationsmodeller för sina barn. De kunskaper, som föräldrarna kan överföra till sina barn, blev inte längre tillräckliga, utan den offentliga socialisationen av barnen tog över delar av föräldrarnas roll och fick därmed en viktig och fostrande roll. Staten gjorde nu utredningar och tillsatte kommissioner för att utveckla förskolans pedagogiska och samhällsliga funktioner. Förskolan beskrevs som en verksamhet i vilken barns och vuxnas motstridiga behov ska balanseras. Man måste t.ex. ta hänsyn till barns behov av en bra barndomsmiljö, föräldrars behov av tillfredsställelse med verksamheten och förskolepersonalens vilja och ambition att bedriva en god verksamhet. Reproduktion och lärande institutionaliserades och skolor och senare även förskolor etablerades, menar vissa forskare. (Persson, 1994, Gars, 2002).

Omsorgen om och utbildningen av barn och ungdomar har förlängts, från 7 år på 50-talet till uppåt 20 år på 2000-talet, för att ungdomar ska kunna kvalificera sig till ett självförsörjande liv på en okänd arbetsmarknad, där det råder stor konkurrens, menar Gars (2002). Föräldrarna är medvetna om att de endast ska stödja barnen under denna förlängda barndom, utan att förvänta sig någonting tillbaka, såsom arbetsinsatser eller omsorger vid ålderdomen.

Den ökade offentliga socialisationen har lett till att föräldrarnas tidigare självklara roller som socialisationsmodeller för barnen har förändrats och de har därmed blivit mera mottagliga för intryck och idéer utifrån. Det finns inga färdiga föräldramodeller att överta numera. Dagens föräldrar skapar något nytt genom nya förhållningssätt gentemot barnen, vilket bidrar till att föräldrarna kan bli mera sårbara och känsliga, samtidigt som detta ger dem en frihet att utforma sina liv utan förutbestämda mönster. (Persson, 1994, Gars, 2002).

Att bryta upp gamla invanda mönster och traditioner i ett samhälle gav upphov till vilshenhet, social oro och en ”moralisk kris”¹ (Gars, 2002, s. 25). Stora förändringar i samhället har lett till oro för familjens stabilitet och fortbestånd, såsom att man varit rädd för att familjelivet ska falla samman och barnen därmed blir övergivna av sina föräldrar och lämnade att ta hand om sig själva.

¹ Gars bygger sina resonemang i detta avseende på Danzelot, J. (1979) *The Policing of Families*. New York: Pantheon Books.

Det var viktigt att familjen och hemmet engagerades till att åstadkomma en önskvärd samhällsutveckling, varför samhället fokuserade på att reformera föräldraskapet, med följd att det slogs fast i lagstiftningen, att familjen var samhällets grundläggande enhet.²

(Gars, 2002, s. 25)

Genom att samhället tog över socialisationsprocessen av barnen, menade många, att det fanns risk att barnen skulle bli mera mottagliga för nya omstörtande politiska idéer.

Uppgiften att fostra barn ansågs inte längre vara endast en familjeangelägenhet, utan man hade en önskan om samhällets inblandning och insatser. Man ville på detta sätt stötta barnen i deras svåra förhållanden och samtidigt nå föräldrarna och försöka förbättra familjeförhållandena. Den offentliga socialisationen av småbarn kan beskrivas som en process, i vilken olika specifika och nödvändiga intressebehov ska balanseras. Förskolan ska ombesörja att barnen får en god barndomsmiljö, som ger trygghet och utvecklingsmöjligheter, samtidigt som föräldrarna ska kunna känna sig trygga med den och få möjlighet till försörjning. Förskolor med heltidsverksamhet har en komplicerad balansgång att gå för att tillgodose olika behov hos barnen. Vissa barn klarar sig bättre än andra tillsammans i en grupp, andra har svårigheter med sin sociala kompetens och behöver specifikt vuxet stöd och hjälp för att kunna utveckla denna färdighet. Piltz - Maliks & Sjögren-Olsson, (1998:1) skriver följande:

”Begreppet barn med behov av särskilt stöd syftar inte på någon bestämd och avgränsad grupp barn med vissa bestämda egenskaper utan anger snarare att vissa barn tillfälligt eller varaktigt kan ha behov av mer stöd än andra. Barnens problem kan inte förstås bara som en egenskap hos barnet utan måste ses i relation till omgivningens bemötande och den miljö barnet vistas i. Förhållanden i barnomsorgen kan således både förebygga och skapa problem hos barn.

För vissa barn kan det dock behövas särskilda stödinsatser. Det kan röra sig om personalförstärkning antingen som generell resurs till barngruppen eller specifik till det enskilda barnet, eller i form av konsultation och handledning till personalen.

² Gars bygger sina resonemang på bland annat Liljeström, R & Kolind, A-K. (1990) *Kärleksliv och föräldraskap*. Stockholm: Carlssons Förlag. Persson, S. (1994) *Föräldrars föreställningar om barn och barnomsorg*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International. Samt Ohrlander, K. (1992) *I barnens och nationens intresse: Socialliberal reformpolitik 1903-1930*. Studies in Education and Psychology nr. 30. Institutionen för pedagogik, Högskolan för Lärarutbildning i Stockholm.

*En minskning av antalet barn i gruppen eller anpassning av lokaler är andra stödformer.”*³
(Piltz - Malik & Sjögren - Olsson, 1998:1, s. 16)

Under perioden december 1995 till januari 1997 genomförde Piltz - Malik & Sjögren - Olsson en undersökning i fyra barngrupper på förskolor i förortsdistrikt i Stockholm. De sökte en vanlig syskongrupp (1 – 5 år) med 18 barn eller flera. En annan förutsättning var, att det skulle ingå minst ett barn med behov av särskilt stöd i gruppen, ett barn som av personalen bedömdes ha svårigheter, och där barnets föräldrar fått ta del av personalens iakttagelser och uppfattning om barnets problem i barngruppen.

”Projektets syfte är att belysa hur några av de organisatoriska faktorer som Socialstyrelsen identifierat som viktiga vid bedömning av kvalitet påverkar det psykologiska klimatet i barngruppen särskilt med tanke på integration av barn i behov av särskilt stöd.” (Piltz - Malik & Sjögren - Olsson, 1998:1, s. 18)

För att uppnå detta syfte valde författarna att använda flera metoder samtidigt. De har använt deltagande observationer och videoinspelningar i barngrupperna samt arbetslagets egna skattningar av klimatet i barn- och personalgrupp. De har även samlat in uppgifter om förändringar i barn- och personalgruppens sammansättning under året samt antecknat frånvaro och orsak till detta i både barn- och personalgrupp. Genom metoden de har använt, både kvalitativ och kvantitativ, har de låtit olika grupper komma till tals.

Författarna kom fram till att förskolan är en andra chans för många barn, som inte i hemmet tidigt har fått en god omsorg och möjlighet att utveckla en social nödvändig kompetens genom sina egna föräldrar. Förskolepersonalen med sin kompetens borde kunna förbereda dessa barn för en plats i tillvaron, där de kan få möjlighet att utvecklas och växa till en trygghet inom sig. Socialstyrelsen framhåller dessutom i sina allmänna råd att en generellt god kvalitet på förskoleverksamheten är den absolut viktigaste insatsen för barn med särskilda behov. Piltz - Maliks & Sjögren - Olsson (1998:1) ifrågasätter vidare om förskolan idag kan infria detta, då barngruppens barnantal kontinuerligt ökar, personaltätheten stadigt sjunker och flera barn per grupp visar behov av särskilt stöd. Relationerna och klimatet i personalgruppen är av stor betydelse för mängden ansvar en arbetsgrupp orkar klara av tillsammans.

³ Här hänvisar Piltz - Maliks, Kristina & Sjögren - Olsson, Elisabet (1998) till Allmänna råd från Socialstyrelsen (1995:2) *Barnomsorgen i socialtjänstlagen*

För att uppnå bästa resultat av de gemensamma arbetsinsatserna måste varje organisation prioritera stressförebyggande åtgärder, som särskilt tillägnas personalen i sitt samarbete med föräldrarna.

Piltz - Maliks & Sjögren - Olsson (1998:1) betonar också att det i kommunerna ska finnas en uttalad policy, och att ett tydligt ansvar ska tas för barn i behov av särskilt stöd. Det ska också finnas en övergripande planering samt en genomtänkt pedagogisk strategi för arbetet.

Stabilitet i personal- och barngrupp samt antalet barn i grupperna är viktiga förutsättningar för en god kvalitet inom barnomsorgen. Personalens utbildning och specifika kompetens för arbetet med barn i behov av särskilt stöd är helt avgörande för verksamhetens kvalitet.

Forskarna anser vidare:

”Särskilda resurser/medel för barn med behov av särskilt stöd bör finnas. Resursbehovet bör framgå tydligt i planering, budget och redovisning samt i uppföljning och utvärdering. Resurserna ska kunna användas för olika typer av insatser, t ex personalförstärkning, kompensation för uteblivna intäkter för färre barn i en barngrupp, konsultation och handledning till personal, särskilt fortbildning, lokalanpassning.” (Piltz - Maliks & Sjögren - Olsson, 1998:1, s.17)

Samhällets ansvar för nämnda nödvändiga insatser inom förskoleverksamheten vilar på politiker, tjänstemän, förskolepersonal och föräldrar som samverkar för att skapa goda förutsättningar för en gynnsam utveckling för barnen.

Samverkans betydelse

Sättet, på vilket barndomen organiseras i förskolan, beror på samhälleliga och ideologiska förhållanden och är föremål för utredningar och politiska beslut, skriver Gars (2002).

Genom att barnomsorgen har tagit över ett stort ansvar för barnens välbefinnande gäller det för föräldrarna och förskolepersonalen att tillsammans skapa den nya offentliga socialisationen av småbarn. De måste samarbeta med varandra och fördela den gemensamma uppgiften att ta hand om barnen. Det är genom vardagliga möten, som de kan handskas med frågeställningar, som rör barnens välbefinnande i förskolan.

I läroplanen Lpfö 98, som är ett styrdokument för förskolan, står klart och tydligt att det är barnens utveckling, som ska stå i fokus för ett fungerande samarbete.

Barnens trivsel, utveckling och lärande i och utanför förskolan ska uppföljas, och det är personalens ansvar att föra utvecklingssamtal om barnen med föräldrarna. Detta uttrycks i Lpfö 98, på följande sätt:

”Förskolans uppgift innebär att i samarbete med föräldrarna verka för att varje barn får möjlighet att utvecklas efter sina förutsättningar.” (Lpfö 98, s. 8)

Dencik, Bäckström & Larsson (1998) har i en studie jämfört Sverige och Frankrike, och i denna fann de att man i Sverige till skillnad från i Frankrike strävade mot likheter mellan hem och förskola och mellan föräldrar och förskolepersonal. Studien visar, att svenska föräldrar vill dela många uppgifter med förskolepersonalen. Den socialisation, som innebär att man ger barnen trygghet och normer, anser föräldrarna vara sin uppgift, medan den pedagogiska verksamheten, som t ex att låta barnen komma i kontakt med tekniska instrument, ses som förskolepersonalens uppgift. Dencik m.fl. fann vidare att föräldrarna ofta anstränger sig för att försöka anpassa sina liv till den av dem lite diffust uppfattade synen på föräldraskap från förskolans personal. I Lpfö 98, uttrycks detta som att:

”Arbetslaget skall ... ge föräldrarna möjligheter att utöva inflytande över hur målen konkretiseras i den pedagogiska planeringen.” (Lpfö 98, s. 15f.)

Gars (2002) skriver att det finns gott om studier, som visar att olika omständigheter, såsom socioekonomisk bakgrund och föräldrarnas livserfarenheter, ger olika uppfattningar om hur barnen bäst ska vägledas till och förberedas för livet.⁴ (Gars, 2002, s. 19)

Förskoleverksamheten präglas mest av förskolepersonalens uppfattning genom deras direktiv från högre nivå om vad som är de bästa utvecklingsbetingelserna för barnen.

Förskolepersonalens samarbete i verksamheten sker i en interaktion med företeelser på samhälls- och vårdnadsnivå om barnen inom den institutionaliserade och professionaliserade barnomsorgen.

⁴ Gars bygger sina resonemang i detta avseende på Halldén, G. (1992) *Föräldrars tankar om barn. Uppfostringsideologi som kultur*. Stockholm: Carlssons Bokförlag, Liljeström, R. (1992) *Uppväxtvillkor. Samspelet mellan vuxna och barn i ett föränderligt samhälle*. Stockholm: Publica samt Brembeck, H. (1992) *Efter Spock: Uppfostringsmönster idag*. Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige.

Teoretiska utgångspunkter

I detta kapitel ger vi en översiktlig beskrivning av begreppet nyinstitutionalism inom organisationsanalysen och diskuterar innebörden av denna. Vi gör en jämförelse mellan nytt och äldre synsätt inom denna relativt nya teori och försöker se vilken betydelse och vilka effekter nyinstitutionalismen har inom en organisation sett utifrån en mikro- och makronivå. När vi i vår studie rör oss på en makronivå menar vi de organisatoriska riktlinjer och ramar som styr arbetet i organisationerna. När vi talar och gör beskrivningar utifrån ett mikroperspektiv rör vi oss på individnivå – föräldrar och barn kontra resurspersoner. Med hjälp av denna teori ska vi tolka och förstå föräldrarnas befintliga situationer och förutsättningar att tillgodose barnens särskilda sociala behov i verksamheten.

Vår studie handlar om människobehandlande verksamheter med samverkan i fokus, varför det är av stor betydelse att använda samverkansteori i vårt arbete. Vi vill förstå samverkans effekt för möjligheterna att uppnå den gemensamma målsättningen i processen rörande barn med särskilda behov.

Nyinstitutionell och äldre organisationsteori

Nyinstitutionalismen inom den sociologiskt inriktade organisationsanalysen skapades i USA i slutet av 1970-talet och anses numera vara en erkänd skolbildning. Johansson (2002) skriver att Meyer och Rowan (1997) presenterade en artikel om kulturens betydelse inom organisationsanalysen. I de ursprungliga formuleringarna av den nyinstitutionella organisationsteorin förväntas att institutionerna direktiv tas för givna och internaliseras inom organisationer för att uppnå konformitet med gällande praxis. Johansson menar att det inte bara är tekniska orsaker som påverkar uppkomsten och utformningen av formella organisationsstrukturer. Det är även institutionella regler i samhället om vad som anses vara ett rationellt och effektivt sätt att organisera en viss verksamhet som styr detta.

Nyinstitutionalismen utgår från att det finns olika institutionella ordningar om att vad som är rätt för en individ kan vara irrationellt och fel för en annan. För att förstå individens beteende måste man därför först analysera det institutionella sammanhanget. Den centrala utgångspunkten inom nyinstitutionell teori baseras på att organisationer anses vara sammansatta system. Organisationsstrukturer, arbetssätt och ideologier reflekterar institutionaliserade föreställningar och kulturella myter kring vad som anses vara det korrekta,

rationella samt legitima förfaringssättet att organisera en viss verksamhet eller delar av den. (Johansson, 2002) När man gör nyinstitutionella analyser av organisationer betonas institutionernas kognitiva aspekter och det kulturella beroendet i organisationers förhållande till dess omgivning lyfts också fram. För nyinstitutionalisterna är det kognitiva faktorer som är avgörande såsom: föreskrifter, regler och klassificeringsscheman, vilka kan vara mer eller mindre medvetna, men som tas för givna och självklara och utgör institutionernas fundament, menar Johansson.

Man kan skilja mellan tre grundläggande synsätt på institutioner, nämligen kognitiva, normativa och regulativa element, vilka utgör institutionernas tre pelare. (Johansson, 2002, s. 17)

Om vi börjar med den regulativa aspekten, kan man säga att den omfattar alla institutionalister som är överens om att institutioner begränsar och reglerar beteenden. Den fäster stor vikt vid reglerande företeelser såsom regelskapande, övervakning och sanktioner.

Den normativa uppfattningen om organisationers målsättning och vilka medel som får användas för att uppnå denna, styr det sociala livet i institutionerna. De sociala aktörernas handlingar är grundade i oreflekterade och för-givet-tagna regler och rutiner knutna till olika positioner och roller. Det handlar om rättigheter och skyldigheter och om att kunna uppfylla rollers förväntningar inom organisationer. Institutioner bestämmer således hur världen uppfattas och förser individer med eftersträvansvärda mål samt anger vilka handlingar som kan, bör och ska utföras.

Den tredje pelaren bygger på en kognitiv, kunskapsmässig förutsättning: sociala aktörer följer alltid vissa regler och rutiner och tar dessa för givna och kan inte tänka sig att göra på något annat sätt.⁵ (Johansson, 2002, s. 17) Man skulle kunna säga att en institution är en organiserad och etablerad struktur eller procedur som grundar sig på för-givet-tagna, det vill säga formella – informella, medvetna eller omedvetna regler.

Det förefaller som om institutioner styr utan hänsyn till värderingar och uppfattning hos den som styrs. Ofta betraktas institutioner som så självklara att dess aktörers handlande inte ifrågasätter innehållet i dessa. Institutionens styrande effekt är huvudsakligen beroende av aktörernas kunskap om den, medan den värderingsmässiga uppslutningen blir av sekundär

betydelse. Det är således institutioners kognitiva aspekt som betonas och varje institution är en produkt av mer eller mindre medvetet handlande. Nyinstitutionalismen inom organisationsanalysen menar att institutioner är överindividuella samt analysbara utan att individers medvetande eller avsiktliga handlande är orsak till detta. (ibid.)

I institutionernas kognitiva strukturer vilar likadana kunskaper, betydelser och verklighetsbilder ytterst på institutionella regler kring sättet att tänka. Sociala aktörer och interaktioner dem emellan har ingen objektiv existens utanför institutionerna och kan därmed inte skiljas från sitt kulturella och sociala sammanhang. Institutionella personer är individer som utför individuella handlingar som existerar och har stor betydelse i sociala processer. De individuella handlingarna bör betraktas i förhållande till de förutsättningar det institutionella (sociala och kulturella) sammanhanget formulerar. (Tilly, 2000, s. 29-31) Tilly menar vidare att den institutionella analysen är den centrala punkten i uppfattningen om kulturer som gemensamma uppfattningar. Menings- och förståelseramar formas av gemensamma erfarenheter och interaktioner mellan människor i en föränderlig institutionell och social process. Det är viktigt att vi uppfattar våra institutioner som både begränsningar och möjligheter. Om man har denna kunskap öppnas möjligheterna upp för ett strategiskt handlande. För att denna kunskap ska kunna möjliggöras i en strategisk handling är det viktigt att individen är handlingskraftig.

De äldre institutionalisterna menar att institutionaliseringen är en långsam organisk process som utvecklas inom den enskilda organisationen. Nyinstitutionalisterna anser att institutionaliseringen sker ”ovanför” organisationsnivå inom en sektor, ett fält eller ett samhälle. Detta betyder att organisatoriska former, strukturella komponenter och regler institutionaliseras och inte de enskilda organisationerna. Skillnaderna mellan synsätten, inom ny och äldre skolbildning, är att de innehåller olika uppfattningar om institutionalismens effekter på organisationen. Den äldre skolan anser att det är institutionaliseringen, som likt en långsamt, framväxande, inomorganisatorisk process leder till att varje organisation förändras och utvecklas till en egen karaktär. Processen leder till att organisationen kan variera och se olika ut.

⁵Johansson bygger sina resonemang på Scott, W. Richard, (1987) “*The Adolescence of Institutional Theory*” i *Administrative Science Quarterly* 32:493-511.

Enligt det nya synsättet leder institutionaliseringen till en ökad likriktning och minskad mångfald. Det handlar i detta synsätt om en interorganisatorisk företeelse där organisationer inom samma verksamhet utövar samma standardisering i sina strukturer. Den enskilda organisationen är inte någon sammansvetsad enhet. Det centrala inom nyinstitutionalismen förutom synen på likheter mellan organisationer, är åsikten om stabiliteten hos de standardiserade komponenterna. Oföränderligheten uppmärksammas till skillnad från den äldre traditionen som ser förändringar som ett nödvändigt resultat av organisationens anpassning till inre och yttre krav. (Johansson, 2002, s. 25f)

Organisationer anses vara instrument och verktyg för att utföra uppgifter i enlighet med de planer och mål som ställs upp. Den nyinstitutionella organisationsteorin menar att reformer och organisationsförändringar främst har en symbolisk innebörd. Förändringar ska först och främst ses som ett tecken på att uppnå konformitet med rådande praxis och därmed säkra det omgivande samhällets stöd. Vidare är utgångspunkten, alltså föreställningen om organisationer som rationella verktyg i sig, institutionaliserad. Det är viktigt att försöka förklara hur reformer och organisationsmodeller skapas i organisationens omgivning, omvandlas och anpassas till den enskilda organisationen. (Rövik, 1998)

Mikroorienterad inriktning inom nyinstitutionalismen

Johansson (2002) menar att organisationer, jämfört med individer, som aktörer har den centrala och avgörande rollen i det moderna samhället. Han är kritiskt inställd till den omgivningsinriktade nyinstitutionalismens låga grad av intresse för organisationer, på grund av att det finns en ”översocialiserad” syn på individuellt beteende. Detta innebär att institutionalisering sker utanför själva organisationen och de institutionaliserade grundläggande beståndsdelarna fungerar oberoende av individen, som i sin tur uppträder som om han/hon stöder organisationen fastän hans/hennes värderingsgrunder kanske inte överensstämmer med vad organisationen syftar till.

Författaren skriver vidare att allt för liten uppmärksamhet har ägnats åt inomorganisatoriska faktorer påverkan på att skapa nya organisationer. Man kopplar upprinnelsen av rutiner till inomorganisatorisk institutionalisering, där en del rutiner har karaktären av vanor som lätt kan ändras på utifrån nya tekniker eller om en ny teknologi införs. Andra vanor kan vara djupt rotade, för-givet-tagna traditioner som har hög resistens mot omställning och förändring. I vilken omfattning inomorganisatoriska rutiner institutionaliseras, beror på tre faktorer:

- a. kodifiering, till exempel hur rutinen är utformad.
- b. historik, till exempel uppgiftens eller strukturens ursprung.
- c. inbäddningen, till exempel hur mycket rutinen ingår i ett större mönster, där beståndsdelarna är avhängiga varandra genom att en förändring på ett håll förgrenar sig till att omfatta flera delar i systemet.⁶(Johansson, 2002, s. 37f)

Det finns stor anledning att tro att institutionalisering utifrån nämnda faktorer kommer att öka om omgivningen påverkar organisationen genom liknande institutionaliserade element. Den inomorganisatoriska processen kommer att dominera dels på grund av avskärmning från omgivningen och dels genom oförmåga att imitera andra organisationer.

Organisationsledningen har en avgörande roll när det gäller att skapa eller hålla fast vid de mera institutionaliserade rutinerna.(ibid.)

Macroperspektiv

Johansson (2002) skiljer mellan institutionella och tekniska sektorer och dessa betraktas som två enskilda dimensioner som kan variera utan att vara avhängiga varandra. Om den ena sektorn är stark betyder det inte att den andra sektorn måste vara svag. Alltså behöver de tekniska kraven inte vara svaga för att de institutionella liknande kraven är starka. Dessutom kan en sektor vara både högt eller lågt utvecklad i tekniskt och institutionellt hänseende.

Stor betydelse för hur beslutsfattandet ser ut har antalet nivåer inom en sektor. Nationell eller lokal nivå, fördelningen av beslutsrätt och vilken kontroll som utövas på högre och lägre nivå inom organisationen, allt är av betydelse för inriktningen mot endera strukturen, processerna eller resultaten.⁷(Johansson, 2002, s. 40ff) Det finns ett visst utrymme för ett strategiskt agerande, genom att en sektors karaktär påverkar organisationerna utifrån en teknisk eller institutionell existens. Det finns en typ av kontroll mellan nivåerna inom sektorn och i viss mån lösa kopplingar dem emellan inom de enskilda organisationerna, skriver Johansson.

⁶ Johansson bygger sitt resonemang på Zucker, Lynne G. (1988) ”Where Do Institutional Patterns Come From? Organizations as Actors in Social Systems” I Lynne G. Zucker (red.) *Institutional Patterns and Organizations: Culture and Environment*. Cambridge, Mass.: Ballinger.

⁷ Johansson bygger sitt resonemang på Scott, W. Richard & John W. Meyer, (1983) ”The Organization of Societal Sectors” I John W. Meyer & W. Richard Scott (red.) *Organizational Environments. Ritual and Rationality*. Beverly Hills: Sage Publications.

Ibland framstår dessa enskilda organisationer som spegelbilder av sektorns struktur snarare än som aktörer.

Orsaken till detta kan vara antalet nivåer inom sektorn som påverkar komplexiteten i organisationens administrativa struktur samt fördelningen av beslutsrätt och kontrollutövning inom sektorns olika nivåer som också kan påverka organisationsstrukturen.

Johansson skriver vidare att det är viktigt att flytta fokus från organisationer till utvecklingen inom organisatoriska fält. Organisationer inom samma fält har en viss tendens att mer och mer likna varandra. Författaren intresserar sig för de processer som ligger till grund för en sådan likformighet, som i sin tur består av två isomorfismer (lika former), nämligen en konkurrensbetingad och en institutionell. Den senare beskrivs utifrån tre olika former, nämligen tvingande, mimetisk eller normativ.

Inom den *tvingande isomorfismen* agerar staten som den starkare kraften genom lagstiftning och genom tillhandahållande av eftertraktade resurser till organisationer. Staten kan genom sin makt påverka direkt eller indirekt och styra och organisera verksamheter inom olika fält. På så sätt är tvingande isomorfism ett slags beroendeförhållande där den starke kan utöva formella eller informella anpassningskrav mot svaga organisationer. Maktutövare som påverkar jämsides med staten är till exempel kreditgivare, monopolföretag och vissa mäktiga organisationer som också har ett stort inflytande.

Det kännetecknande för *mimetisk isomorfism* är att drivkraften utgörs av en osäkerhet. När det kausala sambandet fungerar dåligt, och när luddiga mål och otydliga lösningar låser positioner, kan organisationer ta efter varandra istället för att själva söka lösningar som verkar omöjliga. Organisationer som är framgångsrika inom ett visst fält kan framstå som modeller för andra svagare grupper, till att ta efter, och på så sätt uppnå erkännande för verksamheten genom en framgångsrikare organisations legitimitet.

Normativ isomorfism grundar sig på att allt fler organisationer anställer mer högt utbildad personal med ökad professionalism som följd därav. Effekten av detta kan bli en likriktning av organisationers verksamhet genom de professionellas liknande utbildningar. De sprider nya

impulser inom den egna gruppen och upprätthåller på så sätt sin likhet i organisationerna de arbetar inom.⁸ (Johansson, 2002, s. 44f)

Samverkan

Genom ny teknik och ny kunskap förändras samhället alltmer och påverkar befintliga människobehandlande verksamheter till att bli mera specialiserade. Det måste ske en integrering i form av samarbete mellan olika numera specialinriktade organisationer. De individuella aktörerna är införstådda med att integreringen till största delen kommer till stånd genom samverkan, likt ett strukturerat samarbete under en viss tid, som visar sig som en egen organisatorisk struktur med generella rammål.

Enligt Ove Mallander (1998), innebär samverkan att organisationer arbetar tillsammans på ett strukturerat sätt genom kommunikation och interaktion. Samverkan bygger på en fastare relation mellan minst två aktörer, såsom organisationer, handläggare och relationens egenskaper. Samverkan som grundas på frivillighet sker nästan alltid i form av ett projekt, som är en målrational handlung med ett entydigt mål under en bestämd tid. Projektet är en förändringsprocess som innefattar olika mål som ska uppnås, menar Mallander. En projektsamverkan består av ett försök till en förhandlingsprocess och tillfälligheterna däri är centrala punkter. Alla involverade parter i människobehandlande verksamheter är intresserade av att, genom samverkan, kunna förbättra livsvillkoren för de gemensamma klienterna.

I en samverkans situation ska organisationerna ”gå in i” och ”komma ut ur” samarbetet med sina respektive identiteter i behåll och de separata specialiserade organisationerna ska bestå. Behovet av samverkan, menar Mallander, två motstridiga synsätt, nämligen att offentliga organisationer alltid eftersträvar en maximal självständighet gentemot omvärlden. Organisationer är nämligen ovilliga att förbinda sig till att samarbeta då detta i sin tur ytterligare skulle begränsa deras eftersträvansvärda självständighet.

Samhället förändras och moderniseras kontinuerligt, vilket ständigt resulterar i nya organisationer. Genom den ökade förändringen inom organisationer kan det också uppstå ett integrationsproblem. Ju mera självständiga och specialiserade organisationer är, desto större

⁸ Johansson bygger sitt resonemang på DiMaggio, Paul J. (1983) ”State Expansion and Organizational Fields” i Richard H. Hall & Robert E. Quinn (red.) *Organization Theory and Public Policy*. Beverly Hills: Sage Publications.

blir beroendet av samverkan med varandra. De motvilliga aktörerna måste samverka, vilket i sin tur resulterar i att deras handlingsfrihet betydligt begränsas.

Förutsättningar för samverkan

Flera olika faktorer avgör organisationers val av samarbete och kan variera över tiden. Villkor för samverkan, enligt Mallander, kan vara att samarbetet möjliggör tillgång till extra resurser, uppfyller målsättningen eller eftersträvar stabilitet och förutsägbarhet i en osäker omvärld. Slutligen menar han att staten som har huvudansvaret för de människobehandlande organisationernas arbete uppmuntrar till samverkan och framför allt mellan svagare och mera prestigefyllda organisationer för att på så sätt öka den svagares egen legitimitet. En människobehandlande organisation kan inte ställa sig utanför en samverkan och samtidigt behålla sin legitimitet. Fördelarna med samverkan är att ett antal aktörer med specifik kompetens, på ett smidigt sätt, agerar gemensamt för att tillgodose behoven på ett visst fält. Specialisters olika synsätt, maktintressen och beroenden, skapar ofta svårigheter när samverkan ska förverkligas. Detta dilemma verkar vara ofta förekommande inom människobehandlande organisationer. Huvudorsaken till samverkan är ofta faktorer såsom tillgång till resurser, uppnå målsättning och effektivitet samt stabilitet.

En lyckad samverkan baseras, enligt Mallander, på följande faktorer, såsom en gemensam målsättning med lika fördelat ansvar mellan berörda parter, för åtgärder och gemensamma beslut. Kunskaper om varandras verksamheter och deras olika specifika kunskaper är nödvändigt för att på så sätt kunna skapa en helhetsuppfattning och sätta in nödvändiga åtgärder tidigt, grundat på en positiv människosyn från de involverades sida.

Ofta blir samverkan nästan aldrig som organisationerna har förväntat sig, ändå eftersträvar alla efter en samverkan och är beredda att fortsätta, skriver Mallander. Bristande personkännedom och bristande kunskaper om varandras arbetsätt och arbetsområden är ständigt nämnda orsaker till samarbetssvårigheter. Misstroende och revir- och prestigetänkande är ytterligare faktorer som hindrar att förväntningarna på samarbetet inte kan infrias.

All samverkan resulterar i en form av nyskapande som inte alltid går att kontrollera helt och hållet om inte de nya ansatserna måste upprepas. Villkoren kan i en samverkan regleras genom avbrytande eller neutraliseringsstrategier, vilket troligen också medverkar till att samverkan misslyckas. Mallander skriver att människobehandlande organisationer tenderar att bli alltmer likartade – isomorfa – när det rör uppbyggnad, resurser och metoder.

Denna utveckling kan förklaras utifrån tre olika isomorfa aspekter, såsom *tvingande isomorfi* genom att staten utövar lagstiftningar som trycker på verksamheterna i en ofta specificerad riktning.

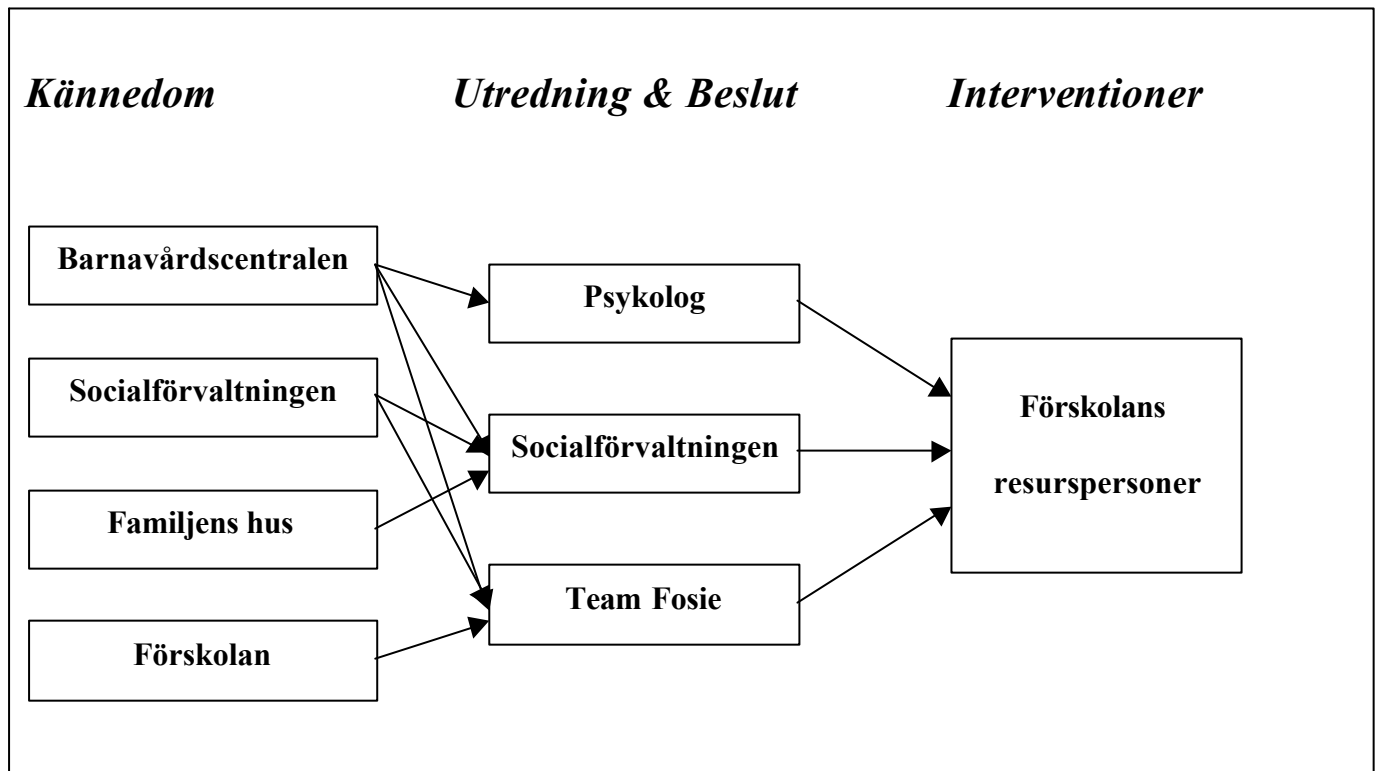
Mimetisk isomorfi innebär att osäkerhet i omgivningens stöd får organisationerna att efterlikna andra mera framgångsrika föregångare. *Normativ isomorfi* betyder att de professionella inom organisationerna ständigt påverkas av sina gelikar genom nätverk och kontakter, vilket påverkar de egna organisationerna i en ytterligare likformig riktning. Legitimiteten inom organisationer, menar Mallander, är aldrig självklar eftersom det ofta råder stor osäkerhet gällande kunskaper, ojämn resurstilldelning från staten, vilket oroar allmänheten, särskilt i sparsamma tider med krympande budget. Ett resultat av detta kan bli en ökad utsatthet för det ”goda exemplet” makt och medföra att en mimetiskt grundad teori utvecklas. En annan utgång kan vara att en framgångsrik projektverksamhet, oavsett storlek, kan ge den viktigaste aktören, nämligen staten, en tanke om vad som kan upplevas som mera klientvänliga och i högre grad effektiva organisationsformer.

Vår tidigare undersökning

Under hösten 2002 skrev vi vår C – uppsats om förskolebarn med särskilda sociala behov. Syftet var att undersöka stödinsatser till barn med särskilda behov av social karaktär i förskolan inom Fosie stadsdel i Malmö kommun utifrån de professionellas perspektiv. Vår huvudsakliga arbetsmetod var en kvalitativ intervjustudie med 12 informanter som arbetar direkt eller indirekt med barn med särskilda sociala behov i förskolan. Vi besökte fem förskolor och intervjuade fem resurspersoner med olika utbildningar såsom barnskötare och förskollärare, två barnavårdscentraler, där vi intervjuade en barnsjuksköterska och två psykologer, socialförvaltningen, där vi träffade en socialsekreterare, Familjens hus, där vi träffade en socialpedagog, och Team Fosie där vi intervjuade en socialpedagog och en psykolog. Samtliga informanter förmedlade en bred kunskap till oss utifrån deras respektive

yrkesspecifika områden. Vi fick på så sätt en möjlighet att få en inblick i processen kring barnet ur ett helhetsperspektiv. Utifrån detta kom vi fram till följande två illustrationsbilder, som visar hur samtliga involverade i processen kring barnet måste samverka med varandra för att uppnå den gemensamma målsättningen.

Vi har sammanfattat hela processen angående barnets behov av särskilt stöd genom att göra en illustration, som tydliggör innehållet i vår uppsats, när det gäller de professionellas tillvägagångssättet angående kännedom, utredning och beslut samt interventioner inom förskolan. (Bronja, A.& Fyhn, C. 2002, Förskolebarn med behov av särskilt socialt stöd, s. 44) Figur 1.

Resultat från vår tidigare studie

Vår undersökning visar att små barn numera tvingas att vistas tillsammans med andra barn i stora grupper i förskolan, oavsett om de själva vill det, eller orkar och mår bra av detta.

Föräldrarna är i behov av att placera sina barn där medan de arbetar eller studerar. Barnen tillbringar många timmar per dag i förskolan, och vistelsen där påverkar barnens utveckling i stor utsträckning. Förskolepersonalen i samarbete med föräldrarna ansvarar för att vistelsen i förskolan ska ge möjlighet till en pedagogisk och socialt gynnsam utveckling.

Detta förutsätter att personalen har en adekvat yrkesutbildning för sina arbetsuppgifter både med barnen och i samarbetet med deras föräldrar. Barngruppernas storlek bör vara anpassad till verksamhetens möjligheter till att förverkliga de föreskrivna pedagogiska måsättningarna.

Detta är särskilt anmärkningsvärt när förskolan ska tillgodose barn med särskilda sociala behov med hjälp av resurspersoner. Alltför många barn med begränsningar för att hantera sociala relationer i en större barngrupp kan leda till dåliga stämningar och dåligt klimat i gruppen. Sammansättningen i barngruppen och kvaliteten i relationerna mellan barnen inverkar på möjligheterna för personalen att integrera barn med särskilda sociala behov och kunna ge den hjälp som deras specifika situation kräver.

Arbetet visade vidare att barn med särskilda sociala behov är en svag grupp utan direkt ansvar och inflytande och de kan inte försvara sig själva. Tidiga brister i omsorg och förståelse präglar barnen djupt, genom att de därmed förlorar tilliten till sig själva och därmed viktiga utvecklingsmöjligheter. Dessa barn behöver stöd och hjälp genom specialkunskaper hos resurspersonerna för att kunna utveckla en egen social kompetens i barngruppen.

Vi kom fram till att resurspersonerna ofta inte har dessa nödvändiga specialkunskaper för att ta hand om barn med särskilda sociala behov, vilket gör att svårt belastade barn ofta inte kan få den relevanta hjälp de behöver och enligt lag har rätt till. Tillräckligt med utrymme och tid för den nödvändiga omsorgen saknas också ofta under långa perioder. Följden blir att svårt utsatta barn med olika svåra belastningar och tidiga trauman inte kan få adekvat hjälp och stöd på ett tidigt stadium för att på så vis kunna vända en neråtgående spiral.

Vår undersökning visade också att barn, som inte kan leka, inte kan lära sig detta själva eller genom andra barn. De behöver trygga, stabila och kompetenta vuxna att träna tillsammans med för att lära sig de viktigaste redskapen för att leka med andra barn, nämligen samförstånd, ömsesidighet och turtagning. Utan lekförmåga är barnet ett ensamt och utstött barn, som i stället dras till andra barn med outvecklad lek- och empatiförmåga. En oförmåga till att leka och fungera socialt med andra barn i låg ålder har ofta en tendens att följa med upp i åren och risken för att hamna i "fel" sällskap i tonåren är uppenbar. Detta leder ofta till avvikande handlingar med oönskade konsekvenser som en följd därav.

I arbetet tenderade brist på empati och inlevelseförmåga hos resurspersonerna att påverka barnets vidare sociala utveckling på ett ogynnsamt sätt såsom att barnet inte förmår att etablera nya vuxenkontakter, vilket är helt nödvändigt för att uppnå den gemensamma målsättningen i barnomsorgen.

Förskolepersonalens och speciellt resurspersonernas samverkan med föräldrar som har barn med särskilda sociala behov kräver specifika erfarenheter och kunskaper hos personalen för att uppnå den gemensamma målsättningen.

Det visade sig i vår undersökning, att det är viktigt att t ex förstå att ett avvisande barn är mycket sårbart och inte har några onda avsikter med sin ofta missvisande sociala förmåga. Ofta längtar barnet efter närhet och värme från vuxna förstående personer. Resurspersonernas positiva bemötande av barn med särskilda sociala behov tillför i bästa fall något värdefullt till barnet som till exempel inspiration, nyfikenhet, mod och trygghet, som i sin tur utvecklar en egen social kompetens. Sårbarhet och utsatthet hos barn kan ibland väcka känslomässiga svårigheter och svagheter hos personalen i deras dagliga nära kontakter med dem. Personalens omedvetna, ibland negativa ord och handlingar kan i sin tur påverka barnen negativt. Pedagogisk handledning och stöd från psykologer och specialpedagoger till personalen visade sig vara nödvändiga insatser för att de ska klara av sina arbetsuppgifter. Den, som arbetar direkt med barn och föräldrar, som har svåra sociala problem, involveras ofta i dessas smärtsamma och komplicerade livssituationer. Om barn med särskilda sociala behov ska flytta från en verksamhet till en annan, är det av stor vikt att nuvarande och ny personal samverkar och delger varandra erfarenheter och kunskaper om barnens utvecklingsnivå för att övergången till en ny verksamhet ska bli så skonsam som möjligt för alla.

Vårt arbete visar också att olika involverade yrkesgrupper i processen kring barnet har stort inflytande på och till stor del påverkar hela familjens befintliga situation. Involverade instanser i processen kring barnets behov av särskilda insatser kräver en bättre samverkan än vad som nu förekommer, för att samtliga ska kunna bidra till att uppnå det gemensamma målet, nämligen att hjälpa och stödja barnen. En god samverkan kan skapa en realistisk bild av barnets totala livssituation och göra det möjligt att vidta adekvata åtgärder, som gynnar barnets och föräldrarnas positiva utveckling för framtiden.

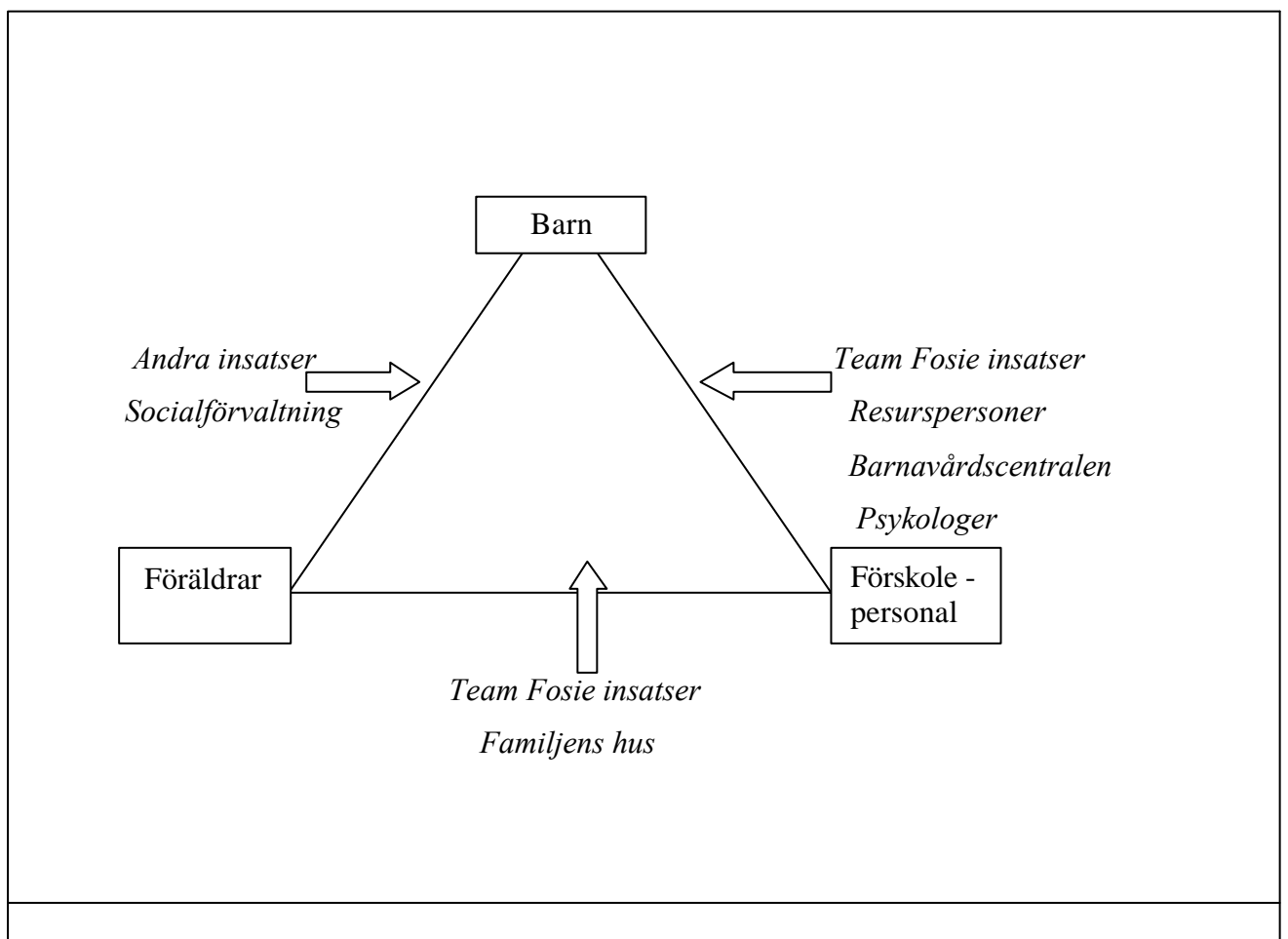
Våra tidigare informanter betonade vikten av att hjälpa och stödja hela familjen på ett tidigt stadium och därmed ha möjlighet till att avhjälpa och bromsa negativa beteendemönster och attityder. Hinder för tidiga insatser är ofta av ekonomisk karaktär från de ansvarigas sida. Hinder för att kvalitativa insatser vidtas i god tid är att dessa just då kostar samhället mera pengar än det finns tilldelade resurser för i kommunerna, oavsett det befintliga behovet.

Tidiga tendenser hos barn till ett negativt beteende, som i god tid åtgärdas och därmed vänds till en positiv utveckling, är i längden mera samhällsekonomiskt.

Det visar sig i vårt arbete, att ekonomiskt kortsiktiga nödlösningar, som tyvärr ofta är allmänt förekommande för barn med särskilda sociala behov i förskoleverksamheten, just går ut över dessa redan utsatta barn. Barn, som inte får sina elementära behov tillgodosedda i tidig ålder, blir de största förlorarna och de tvingas senare att fortsätta leva med sina begränsade möjligheter till att utveckla en nödvändig social kompetens med ofta bedrövliga och kostbara konsekvenser för både individen och samhället.

I nedanstående figur illustreras en helhetsbild av processen om samverkans stora betydelse. Figuren visar att alla berörda instanser är beroende av varandra för att kunna prestera de nödvändiga insatserna och därmed uppnå det gemensamma målet, nämligen att stödja och hjälpa familjer med barn i behov av särskilt socialt stöd inom barnomsorgen. (Bronja, A.& Fyhn, C. 2002, Förskolebarn med behov av särskilt socialt stöd, s. 38)

Figur 2.

Redovisning av undersökningen

Vår uppsats bygger på intervjuer med respondenter, som är föräldrar till barn med särskilda sociala behov i stadsdelen Fosie i Malmö kommun. Våra respondenter är sex mammor i åldrarna 24 - 40 år. Det gemensamma för dem är att samtliga har barn i åldrarna 3 - 6 år inskrivna på förskola med resurspersoner som stöd och hjälp för deras sociala behov. För att våra respondenter ska vara anonyma, vilket vi lovade att de ska vara, använder vi inte deras riktiga namn i vår undersökning. För att underlätta för läsaren har vi gett dem fiktiva namn: Lena, Karin, Eva, Pia, Sara och Malin. All vår information från våra respondenter baserar sig helt och hållet på våra frågeställningar i vår intervjuguide. Våra respondenter har berättat om sina upplevelser, om olika bemötanden och förväntningar från berörd personal angående deras barns behov av särskilt socialt stöd i förskolan. Efteråt har vi sammanfattat deras svar och tematiserat dessa utifrån studiens frågeställningar i vår intervjuguide. Vi har valt ut lämpliga citat för att illustrera innehållet i vårt material.

Vad är ni nöjda respektive missnöjda med när det gäller insatser i nuläget och situationen rörande era barn?

Nöjda

Alla föräldrar uttrycker sin tillfredsställelse med nuläget angående förskolepersonalens engagemang och hantering av deras respektive barns speciella behov av särskilt socialt stöd. De flesta föräldrarna har tidigare negativa erfarenheter från andra förskolor, men har nu lyckats med att bygga upp en bra relation med personalen på nya förskolor. De kan i nuläget redan skönja positiva framsteg i barnens utveckling såsom lite mera glädje gentemot kamrater, försök till lek i grupp och kontakt med vuxna. En del föräldrar upplever nu att de kan lämna sina barn på förskolan och se att de trivs och mår bra, vilket underlättar för dem att gå till sina arbeten i lugn och ro utan att ha dåligt samvete. Att bra relationer mellan barn – personal - föräldrar på förskolan är en förutsättning för att utvecklingen ska gå framåt för barnen med särskilda behov visar följande citat:

”Vi är nöjda med att vi bytte dagis för det är skillnad på olika dagis. Här ser vi resultat, för vår son har utvecklats mycket. Det var inte svårt att se att han mådde dåligt från det förra dagiset. När vi flyttade honom blev han ett helt annat barn... Vi kunde se lyckan i hans ögon

och hela han utstrålade glädje... Bara det gjorde mycket för oss. Engagemanget på detta nya dagis är verkligen det som gör oss nöjda.” (Lena)

Föräldrarna anser att resurspersonernas medverkan är den mest betydande vuxenkontakten för barnen på förskolan. De menar vidare att resurspersonerna visar stort engagemang, positivt bemötande och stor tillgänglighet. Med tanke på deras ofta undermåliga utbildning och ringa erfarenhet visar de ett stort intresse för att hjälpa och stödja barnen och deras föräldrar. För att kunna arbeta med barn med särskilda sociala behov anser föräldrarna att det skulle vara lämpligt att resurspersonerna har specialpedagogisk utbildning för att kunna hjälpa barnen på rätt sätt. Idag saknar många resurspersoner relevant utbildning för sina viktiga arbetsuppgifter. Att engagemanget från resurspersonerna spelar stor roll för barnens positiva utveckling framkommer i det Karin säger:

”Nöjd? Jag är väldigt nöjd med detta dagis faktiskt och att de verkligen engagerar sig så mycket. Tycker de någonting är fel så tar de tag i föräldrarna och går igenom saker och så säger de också väldigt mycket positiva saker. Så det är jag väldigt nöjd med. Jag känner mig tryggare och mycket lugnare också på vissa sätt nu, såsom att de bryr sig här.”

Enligt respondenterna är inte förskolepersonalens och speciellt resurspersonernas roll endast att hjälpa barnen på förskolan. Dessa måste också ofta engagera sig i föräldrarnas ibland svåra situationer, då de ofta upplever otillräcklighet i sin föräldraroll och känner sig ensamma och mindre värda. För att också klara av föräldrakontakten behöver resurspersonerna kontinuerliga, psykologiska konsultationer. Genom engagemang och empati från resurspersonerna för dessa en helhetsuppfattning av och förståelse för familjens problematik och därmed bättre kunna stödja hela familjen till en positiv utveckling, menar föräldrarna. Att även den övriga personalen i förskolan engagerar sig i föräldrarnas situation är viktigt. Eva uttrycker det så här:

”Jag tycker att jag har dagis bakom mig. De har ställt upp för mig väldigt mycket för jag har känt mig som världens värdelösaste mamma liksom.... De har backat upp mig och sagt att det är du inte, det är många som har problem med sina barn.... Det är inte lätt att vara mamma liksom. Personalen bryr sig.”

Resurspersonernas arbetsinsatser är ovärderliga, anser många föräldrar, och de är mycket nöjda med de genomtänkta pedagogiska insatserna i förskolan, såsom individuella

Åtgärdsprogram för barnen utfärdade i samråd med föräldrarna. Föräldrarna märker att deras barn sätts i fokus och att det pedagogiska arbetet med barnen inriktas på att förstärka deras positiva egenskaper och förutsättningar. Att arbeta individuellt med barnen i förskolan när stressituationer uppstår, och barnen inte själva kan hantera sin situation på ett tillfredsställande sätt, är föräldrarna mycket nöjda med. Resurspersonerna ägnar sig åt ett barn, som behöver lugn och ro, i ett avskilt rum och utövar aktiviteter, där barnet lär sig att klara av sin sociala förmåga med hjälp av adekvat träning. Aktiviteten befrämjar barnens behov av stöd och hjälp och är alltid anpassat och genomtänkt utifrån barnens sociala förmåga, anser föräldrarna. Föräldrarna uttalar sig relativt likartat kring fördelarna med resurspersonernas individuella insatser för barnen. Pia säger:

”Resurspersonen förberedde ett litet arbetsrum nere i källaren p.g.a. min sons stora koncentrationssvårigheter. Den tiden som andra barn hade för samling använde resurspersonen för att kunna aktivt jobba med min son i lugn och ro. Det gav i sin tur väldigt bra resultat för han lärde sig förstå vad ord betyder och han lärde sig själv uttrycka vad han ville. De hade verkligen bra samspel med varandra vilket var en mycket positiv överraskning för oss med tanke på att hon inte har jobbat med dessa barn innan. Hon är inte specialiserad på området men samtidigt har hon jobbat med barn i många år.”

Sara har liknande erfarenheter:

”Han får individuell hjälp när det blir för stökigt för honom. Då flyger han i taket eller far upp på ett bord och skriker. Då tar hon undan honom så att han får lugn och ro och kanske äter de middag tillsammans i ett annat rum.”

Missnöjda

Det är idag vanligt med ekonomiska indragningar i förskoleverksamheten från kommunerna, vilket resulterar i större barngrupper och mindre antal personal. Detta medför en begränsning och en försämring av möjligheterna för personalen att tillgodose barnens särskilda sociala behov, menar respondenterna. De säger vidare att stor personalomsättning kan försämra kvaliteten på den pedagogiska verksamheten och samarbetet i förskolan, såsom att ett redan påbörjat viktigt samarbete mellan barn – personal -föräldrar tvingas avbrytas och påbörjas igen tillsammans med ny personal. Vi har tidigare nämnt att resurspersonernas bakgrund, utbildning och tidigare erfarenhet av sin nuvarande arbetsituation ofta varierar och/eller är bristfällig.

Deras betydelsefulla arbetsuppgifter kan ibland vara svåra att genomföra på grund av ovan nämnda orsaker, säger föräldrarna, och menar att detta kan bidra till att de känner osäkerhet inför och tappar förtroendet för den pedagogiska verksamheten. Föräldrarna har upplevt täta personalbyten hos de professionella tjänstemännen och bristfällig utbildning hos resurspersonerna som oroande och otryggt i processen. De ställer höga krav på kunskap och kompetens hos resurspersonerna för att dessa ska kunna utföra sina arbetsuppgifter med barnen på ett gynnsamt sätt. Detta uttrycks klart av följande två mammor.

”När min son började på detta dagis var han 3 år och han fick en resursperson som han har än idag. I början var det lite turbulens för hon var dagmamma innan. Det var under en period när många dagmammor togs bort som hon blev förflyttad hit. Hon har aldrig jobbat med barn med särskilda behov eller någonting liknande. Det var helt nytt för henne och hon har aldrig jobbat på förskola tidigare. Det var en stor omställning för henne att ingå i en personalgrupp, med många små barn som vistas på en avdelning. Det var jättejobbigt. Vi visste inte hur det skulle gå för hon hade inte någon aning om hur hon skulle jobba med min son.” (Malin)

”Vissa saker som har varit bra tidigare har blivit sämre. Om man tar bort en viktig person för barnet eller ändrar något blir man besviken och måste börja om igen. Man har varit delaktig i ett samarbete och planerat och kämpat och öppnat ögonen för alla nya föreslagna möjligheter som har varit bra för vårt barn.” (Lena)

Några föräldrar är missnöjda med den hjälp de får för sina barn från inblandade instanser i processen, som till exempel från habiliteringen, och menar att personalen där ofta drar generella slutsatser om barnen och att de ofta kan ha en negativ attityd angående barnens utvecklingsmöjligheter. Föräldrarna får ingen diagnos eller förklaring angående barnens beteende. Föräldrarna förväntar sig ofta att få kraft och styrka från ovan nämnda instansers involverade experter i processen angående barnens befintliga situation. De anser sig behöva hjälp att orka med sin ibland svåra livssituation och känner sig ofta ensamma, hjälplösa och oförmögna som föräldrar utan professionellt stöd och hjälp. Förhållandet mellan utförlig information och tillräckligt stöd från involverad personal angående barnens beteende, upplevs bland annat på följande sätt. Lena anser:

”Negativt för oss har varit habiliteringen, men vi har ställt krav och visat att vi var riktigt arga på deras sätt att försöka hjälpa oss, speciellt när det gäller vårt barn. Jag tycker inte att

man kan utvärdera ett barn om man inte har träffat honom ett par gånger, eller fått lära känna honom åtminstone. Deras bemötande var negativt, för de bara säger nedslående saker som att han inte kommer att kunna prata riktigt bra eller någonting liknande. Föräldrar vill inte höra bara negativa kommentarer utan istället hur det kan bli bättre och vad man kan göra för att hjälpa vår son att klara sig bättre.”

Eva berättar:

”Vi behöver mer hjälp och stöd som föräldrar. Det var så svårt att acceptera att vårt barn inte är som alla andra. Speciellt när man inte vet vad orsaken kan vara. De har gjort olika tester och prover men utan resultat. Ingen förklaring har getts till varför han är som han är. Det är mycket svårt för man känner sig ensam och har inga föräldrar att prata med som är i samma situation. Ingen diagnos eller förklaring har vi fått om vår son. Han tillhör varken gruppen barn med Downs syndrom eller CP- barn. Familjer som har barn inom dessa grupper har varandra men vi har ingen grupp som vi kan tillhöra. Det var mycket tufft i början. Det gällde bara att kämpa vidare.”

När förskolepersonalen och föräldrarna märker att ett barn har behov av särskilt stöd genom en resursperson, påbörjas en utredning kring barnet och olika tester utförs av experter vid Team Fosie. Föräldrarna önskar att resultaten av testerna ska leda till adekvat stöd för deras barn. De upplever ibland att experterna vid Team Fosie har en tendens att sätta stämpeln DAMP på många barn, utan att förklara eller diagnostisera orsakerna till detta på ett för dem utförligt sätt. Diagnosen DAMP, menar de, kan användas som förklaring och orsak till en del olika ”avvikande” beteenden hos barn när experterna inte kan komma fram till någon konkret anledning till att ett barn beter sig avvikande. Föräldrarna menar att ett sådant bemötande uppfattar de på många olika negativa sätt såsom nonchalans, missvisande, oengagemang och respektlöshet. Att föräldrarnas oro över sina barn tas på allvar av berörd personal är av stor betydelse i samarbetet, vilket följande citat visar.

”Hela Team Fosie med psykologer och socialassistenter är jättegglada om de får sätta stämpeln DAMP på ett barn och sen är allt avklarat. Och jag godtar inte det utan jag vill att de skall kolla ordentligt och inte bara sätta en stämpel och sen ska det vara klart. Det enda jag vet är att föräldrarna över huvud taget fortfarande står där och undrar. Allting kan ju inte vara DAMP liksom. De bajsar inte i byxorna för att de har DAMP liksom och så där. Det finns så mycket mer bakom det hela liksom. Det kan mycket väl vara

hemförhållanden och sånt, men de tittar inte på någonting alls. De bara sätter stämpeln.”

(Sara)

Ett annat stort problem, enligt föräldrarna, är de ofta bristfälliga och/eller uteblivna kontakterna med socialförvaltningens involverade tjänstemän i processen. De menar att dessa sällan är anträffbara på grund av möten eller konferenser och att personalomsättningen är stor. Detta tillsammans, menar föräldrarna, kan medföra att redan etablerade kontakter avbryts och måste påbörjas igen, vilket kan bidra till att det inte existerar någon kontinuitet i kontakten mellan berörd personal på socialförvaltningen och föräldrar och barn, som är i behov av stöd och hjälp. Föräldrarna menar att de är oroliga för att tappa förtroendet för involverade myndighetspersoner, vilket i sin tur kan medföra missförstånd, som kan försvåra målsättningen rörande barnen. Att kunna fullfölja ett arbete med en gemensam målsättning kräver att berörda personer är tillgängliga, lyhörda och har inlevelseförmåga och kunskaper i den befintliga situationen. Karin upplever det på följande vis:

”Vi hade kontakt med psykolog ett tag men vi struntade i det för det påverkade mitt jobb för mycket tidsmässigt. Sen hade vi kontakt med en socialassistent men det funkade inte alls bra. När jag hörde av mig var hon aldrig där. Sen hörde hon inte av sig på fyra månader.... Biten med socialen har inte alls funkad... Absolut inte. Nu har det kommit en ny socialassistent och jag har ingen kontakt med denna och vet inte hur det blir.”

Vilka krav och förväntningar har ni i nuläget på arbetet med era barn?

Föräldrarna förstår betydelsen av att deras barn får adekvat stöd i förskolan. Samtal angående barnens problematik mellan föräldrar och personal kan resultera i att föräldrarna också inser att hjälp och stöd sätts in så tidigt som möjligt i barnens liv för att styra deras utveckling i en bra riktning. De flesta föräldrar inser att det är helt avgörande hur barnen utvecklas i förskolan för hur de ska fungera senare i skolsituationen och livet, och de kräver och förväntar sig att få vara delaktiga i processen och i alla beslut, som rör deras barn. De förväntar sig också rakheter och ärlighet i kontakten med förskolepersonalen, så att de kan få möjlighet att medverka till eventuella förändringar av befintliga situationer rörande barnen.

På så sätt, menar föräldrarna, att de kan få möjlighet att känna sin värdighet som ansvariga föräldrar för sina barn i både ord och handling. Att föräldrarnas önskemål och funderingar kring barnen i nuet och inför framtiden är angeläget illustreras i följande citat. Malin menar:

”Först och främst vill vi att han ska få hjälp och att de lyssnar på vad vi kommer med. I vår situation gäller det att lyssna, tänka på hur framtiden ska bli och hur skolan ska fungera... Framför allt behöver han hjälp med sin utveckling, ... ja vi behöver mycket hjälp.”

Sara upplever:

”Jag förväntar mig att de berättar ärligt och försöker hjälpa mig... Jag känner att någonting är fel och jag vill gärna vara delaktig i allting... Så mitt barn är mitt ansvar. Det behövs stöd helt enkelt. Det är viktigt med en öppen kommunikation mellan personal och föräldrar för att träna sig i att prata igenom situationen.”

Föräldrarna anser att barnen ska få individuellt stöd utifrån ett väl genomtänkt, anpassat och specifikt åtgärdsprogram utfärdat av både resurspersonerna och föräldrarna tillsammans. De önskar att resurspersonerna ska arbeta individuellt och kontinuerligt med barnen under kortare stunder på dagen. Detta är nödvändigt för att de ska kunna ta till sig nya färdigheter och därmed så småningom själva finna sin egen sociala kompetens i en större barngrupp. Föräldrarna menar vidare att barnen behöver en nära, trygg och kontinuerlig samvaro med resurspersonerna, vilket också hjälper barnen att utveckla en egen social kompetens. Föräldrarna uttalar sig relativt likartat kring fördelarna med att resurspersonerna ofta fokuserar på en viss individuell arbetsuppgift med barnen. Pia anser:

”Jag tror mycket på att ta det individuella barnet i anspråk. Att varje barn är speciellt i sig, det vet vi... I alla fall när det gäller problem.”

Lena betonar:

”Det har gått framåt för honom mera än förväntat. Som jag säger så märkte min son att han kunde lita på den nuvarande resurspersonen för hon fanns där hela tiden. Innan ville min son inte komma till dagis när inte resurspersonen fanns där. Han trivdes inte men nu är det bättre. Det är mycket mera individuella aktiviteter nu. Det verkade som han inte trivdes tidigare. Nu är jag nöjd med allt, han har blivit öppen och har börjat prata mycket mer.”

Samtliga föräldrar uppskattar resurspersonernas och förskolepersonalens insatser utifrån deras befintliga förutsättningar, medan de menar att de övriga involverade professionellas engagemang på habiliteringen och socialförvaltningen är bristfälligt och ibland obefintligt. De önskar få mera kunskaper från experterna om barnens problemsituation, för att själva kunna förstå och sätta sig in i barnens problematik och därmed kunna orka medverka mera aktivt som föräldrar till sina barns positiva utveckling.

Processen kring barnen innefattar många viktiga samtal mellan föräldrar och involverad personal. Föräldrarna menar att de har "fått upp ögonen för" och blivit intresserade av möjligheterna att kunna hjälpa sina barn till en bra utveckling. En del av föräldrarna berättar att de har mycket komplicerade, negativt laddade relationer till sina barn och dessutom ofta en negativ uppfattning om sin föräldraroll och är i stort behov av de ovan nämnda professionellas hjälp och vägledning. Syftet med hjälpen, menar de, är att den ska kunna leda till en positivare självbild som ansvariga föräldrar och en bättre insikt om problematiken i deras totala situation tillsammans med sina barn.

Föräldrarna anser också att de involverade professionella personerna på socialförvaltningen sällan är anträffbara och de hör inte av sig på flera månader, trots att föräldrarna har visat sitt intresse genom flera upprepade påringningar. De menar dessutom att det ofta sker personalbyten, vilket medför att det är omöjligt att ha en kontinuitet i samarbetet i processen kring barnen. De tvingas etablera nya kontakter med nyanställda experter, vilket menar de, ofta kan försvåra deras förmåga att hjälpa barnen i deras utveckling i förskolan.

Föräldrarna förstår att experternas arbetsvillkor är pressade på grund av ständigt rådande ekonomiska åstramningar, som medför att de är överbelastade i sin arbetssituation. Men de anser att det inte är någon ursäkt att skylla på dålig ekonomi inom kommunen angående adekvata insatser för barn med särskilda behov i förskolan. Detta är ofta förekommande från de ansvarigas sida, menar föräldrarna, som är medvetna om nuvarande lagar för barns rättigheter inom barnomsorgen. Att föräldrarna är nöjda med resurspersonernas insatser, men anser sig ha mera behov av stöd och hjälp från berörda experter från habiliteringen och socialförvaltningen för att kunna förstå sina barns specifika problematik, visar följande exempel. Lena tycker:

”Ja, kraven är just att vi som föräldrar vill att habiliteringen ska engagera sig mer än vad den gör. Problemet är att det aldrig finns resurser. Min son behöver verkligen lära sig hur han ska kommunicera med andra runt omkring honom. Det har blivit bättre men det kan bli mycket bättre med rätt hjälp. Vi känner att resurspersonen gör vad hon kan men både hon och vi får för lite stöd från de professionella. Mer tid och resurser för ens barn är nödvändigt och önskvärt. Personalen på dagis gör verkligen sitt bästa. Som sagt vi är nöjda med dem.”

Karin berättar:

”Krav! Att de tar hand om min son så att han kan bli lugnare. Han bor en vecka hos mig och en vecka hos sin pappa och när han är med mig är han lugn. Han ska lyssna mera. Väldigt jobbigt var det innan. Jag orkade inte med honom och visste inte om jag ville behålla honom hos mig. Jag orkade inte med honom. Det är sjukt att en mamma sitter och säger så. Det har betydtt mycket med resurspersonens stöd och hjälp, så nu orkar jag med honom. Han har blivit lugnare. Vi har bättre kontakt nu. Innan lyssnade inte jag för jag orkade inte med honom. Jag fick inte krama honom innan, det får jag nu. Men jag har också mera intresse för honom nu och ägnar honom mera uppmärksamhet.”

Hur fungerar samarbetet mellan föräldrarna och berörd personal?

När det visar sig att barn har behov av särskilt stöd i förskolan, anser föräldrarna att det är av central betydelse att alla berörda instanser samarbetar utifrån ett professionellt sätt för att uppnå målsättningen. Samtliga berörda instanser ska sträva efter samma mål, nämligen att hjälpa barnen till en bra vidare utveckling. Detta kan endast uppnås genom ett genuint samarbete, säger föräldrarna, som anser sig behöva adekvat stöd och hjälp för sina barn på ett tidigt stadium, för att undvika att deras situation förvärras i onödan.

Samtliga föräldrar är nöjda med samarbetet med förskolans personal och speciellt med resurspersonerna. Dessa har regelbundna samtal med resurspersonerna och får daglig information om hur barnen utvecklas, och om det skulle vara något speciellt med barnen tas detta upp direkt samma dag och diskuteras. Om ett barns beteende förändras i en negativ riktning, finns det alltid möjlighet att komma överens om en gemensam lämplig tidpunkt för ett djupare samtal mellan föräldrarna och resurspersonerna.

De kan då tillsammans förändra delmål och arbetssätt och försöka uppnå de ursprungliga, långsiktiga målen i största möjliga mån, nämligen att barnen lär sig att själva klara av att vara i grupp med andra barn. Att resurspersonernas nära kontakt med barnen och föräldrarna utgör en viktig trygghet och ett nödvändigt redskap för att samarbetet ska fungera, visar följande citat.

”Samarbetet med resurspersonen fungerar mycket bra. Vi har daglig kontakt och hon berättar för oss vad som har hänt under dagen. Hon frågar även oss vad vi tycker och tänker om hela situationen. Hon är en skatt när det gäller sånt här. Hon är verkligen duktig i sitt arbete. Hon är fantastisk och hon är som en idéspruta. Det är helt otroligt! Dagispersonalen kramar och pussar min son när han kommer och går, så det är ett väldigt kärleksfullt förhållande de har tillsammans.” (Lena)

Som vi tidigare nämnt upplever föräldrarna ofta otillräcklighet och skuldkänslor rörande sina befintliga situationer. Genom kontinuerliga samtal med resurspersonerna menar föräldrarna att de får kunskaper och bättre insikter om barns behov av stöd och de vill därmed delta mera aktivt i barnens utveckling. Förskolepersonalens positiva attityder och inställning underlättar för föräldrarna att känna sig ytterst delaktiga i och viktiga för sina barns välbefinnande i alla förekommande sammanhang i förskolan. De menar att personalen därmed möjliggör för dem att uttrycka egna åsikter och bidra med olika önskemål om hur barnens särskilda behov ska tillgodoses på bästa möjliga sätt. Att föräldrarna känner sig delaktiga i processen är en förutsättning för att samarbetet ska fungera tillfredsställande. Det framgår av följande citat. Eva säger:

”Vi har alltid gemensam diskussion om vad som händer nu. Vi har möten eller hembesök, konsultationer och en öppen dialog. Vi deltar allihop och hjälps åt... Vi hjälps åt att uppnå delmålen... Vi är absolut delaktiga i målen! Föräldrarna måste lägga sina skuldkänslor åt sidan och svälja sin stolthet och söka den hjälp de behöver. För det här är ändå ett land som man kan få en hel del hjälp i.”

Karin menar:

”Ja, det tycker jag. Vi sitter ofta och diskuterar om vad som ska hända och vad vi ska jobba med under en viss period. Efteråt har vi slutvärdering och diskuterar vad som har hänt sedan vårt förra möte och vad vi kan ändra på så att det blir ännu bättre.”

Det gör vi alltid gemensamt, för att information och samarbete är mycket viktigt för oss. Jag skulle inte vilja ha det på ett annat sätt, för det är mitt barn och det är viktigt för oss att veta varje framsteg som sker. Det är bara små saker men det betyder så mycket för oss.”

Föräldrarna uppskattar att resurspersonerna och övrig förskolepersonal ser en god samverkan med dem som en central punkt i processen rörande barnen. Detta medför att föräldrarna till en viss del kan känna sig delaktiga i besluten som fattas angående deras barns särskilda behov. Föräldrarna värderar högt att personalen kontinuerligt påminner dem om deras viktiga föräldraroll genom att uppmuntra dem och bekräfta deras olika förmågor, som de själva ibland inte är riktigt medvetna om. Att känna tillit till och förtroende för involverad personal är också av stor betydelse för föräldrarnas förmåga till att utveckla samarbete och delta i processen. Det framgår tydligt av följande citat. Pia säger:

”Ja, vi är verkligen delaktiga i allt som händer kring vårt barn. De berättar varje dag hur det går och vad som händer med vårt barn. Om resurspersonen har kommit på något nytt sätt att arbeta på med vårt barn så berättar hon först för oss innan hon påbörjar detta.”

Sara bekräftar:

”Jag var delaktig i varje beslut rörande mitt barn på förskolan från allra första början av hans vistelse där, tillsammans med personal från Team Fosie. De gick inte bakom ryggen på mig. De ville gärna ha med mig på allting och det tycker jag är jättebra. Då ger de mig en chans också.”

För att kunna uppnå det gemensamma målet tycker föräldrarna att det krävs att även övriga instanser förutom förskolan, till exempel socialförvaltningen och habiliteringen, samarbetar på ett engagerat och tillfredsställande sätt i processen. De anser också att det inte är ett av flera yrkesperspektiv som kan överblicka den befintliga situationen, utan samtliga berörda professionellas kunskaper tillsammans behövs för att söka adekvata lösningar. När ett problem uppstår med barnen finns det ofta olika bakgrundsfaktorer, och det är nödvändigt att arbeta parallellt med dessa från samtliga involverade för att kunna uppnå den gemensamma målsättningen. Ett inte fungerande samarbete angående adekvata åtgärder för barn i behov av särskilt stöd kan få negativa konsekvenser, enligt följande uttalande.

”Min son var mycket rädd för nya personer för han hade tidigare erfarenheter av att personalen ’pillade’ på honom och studerade honom. Det kunde ta flera veckor innan han kunde acceptera en ny person. Efter ett tag vändes hela situationen. Resurspersonen tröttnade för att det inte fanns någon respons från habiliteringsenheten som i sin tur saknade personalresurser och därför var tvungna att byta personal hela tiden. Gemensam metodik saknades och var och en använde sig av sina egna metoder. Röran blev outhärdlig och resurspersonen kände sitt ansvar och försökte hitta sitt eget arbetssätt tillsammans med oss.”
(Lena)

Vilka förslag har ni till eventuell förbättring av utvecklingsmöjligheterna för era barn?

Barn vistas många timmar varje dag i förskolan och personalen blir viktiga förebilder för barnen i den pedagogiska verksamheten. Föräldrarna betonar resurspersonernas betydelse för barnen och att dessa därför bör ha adekvat utbildning för sina arbetsuppgifter i samvaro med deras barn. De menar att utbildad personal lätt kan känna stressymtom på grund av osäkerhet, som lätt kan uppstå när resurspersonerna känner att de inte behärskar eller orkar med arbetssituationen.

Barnen, som redan är begränsade i sin sociala förmåga och gruppstillvaro och därmed kan vara extra känsliga för oroliga miljöer, kan lätt känna av vuxnas osäkerhet, vilket i sin tur kan förhindra en positiv social utveckling för barn. Ibland upplever föräldrarna oro över sina barns situation i förskolan medan dessa är på sina respektive arbetsplatser och därmed inte har möjlighet att kunna trösta och hjälpa sina barn i svåra situationer, menar de. Att resurspersonernas kunskaper och utbildning för sina arbetsuppgifter är av största betydelse visar följande citat.

”Nuvarande resurspersonen har redan gjort mycket som är bra för honom för han pratar mera nu och han kan sitta och koncentrera sig i korta stunder. Det kunde han inte förut, så jag ser att det går framåt nu. Med rätt hjälp och stöd vet jag att mitt barn kan utveckla sig så att han kan bli som de andra barnen.” (Lena)

Det finns ett större antal barn i förskolan med behov av särskilt stöd än vad antalet anställda resurspersoner räcker till för, menar föräldrarna.

Resurspersonerna måste prioritera de barn, som har en svår situation, vilket kan få till följd att andra barn, som har avvikelser av annan art, inte får den adekvata hjälp, som de har rätt till. Föräldrarna är oroade över att de ekonomiska resurserna till barnomsorgen inte räcker till, med påföljd att barn med behov av särskilt stöd blir en grupp, som ofta kommer i kläm. Föräldrarna föreslår att det anslås mera pengar till resurspersonstjänster och att resurspersonerna ska få kontinuerlig skräddarsydd fortbildning. Detta för att de ska få ny kunskap och information och därmed ytterligare specifika kunskaper för att kunna stödja och hjälpa barnen och föräldrarna i större utsträckning på ett tillfredsställande sätt. Att ekonomiska resurser till barnomsorgen ska anpassas efter behoven som finns där, anser till exempel Pia:

”De säger hela tiden att kommunens ekonomi är dålig och att det måste sparas mycket det här året, men Herre Gud, barnen måste ju få den hjälp som de har rätt till enligt lag. Jag vet att resurserna ska anpassas efter behoven, men det är ju precis tvärt om i verkligheten. Vi behöver resurser som varar en längre period, men det blir svårt när de inte har pengar inom kommunen.”

Föräldrarna är inte alltid medvetna om vilken rätt de har till olika hjälpåtgärder för barnen i förskolan och efterlyser mera och bättre information från socialförvaltningen och habiliteringen. De säger vidare, att de önskar ha en bättre kontakt med personalen där för att bland annat få nödvändiga hjälpmedel som finns tillgängligt för att använda för deras barns särskilda behov. Föräldrarna saknar information om hur barnens snart förestående skolstart ska gå tillväga. De oroar sig också för övergången från förskola till grundskola och behöver veta vart de ska vända sig för att få reda på om det eventuellt finns någon anpassad skola för barn med särskilda sociala behov. Föräldrarnas behov av information och vägledning är således omfattande och de reflekterar mycket över barnens närmaste framtid, vilket följande två citat visar.

”Vi behöver mer stöd utifrån, för att kunna gå vidare. Sedan tänker vi på framtiden och skolan. Vi har många funderingar och frågor kring skolan men inga svar. Valet av skola vill vi själva kunna påverka också.” (Karin)

”Mycket mer information skulle vi behöva för att vi inte vet vilka rättigheter vi har när det gäller hjälpen för vår son. Det är så mycket som händer runtomkring.

Allt pappersarbete gör en förvirrad! Vi har ingen aning om vilken hjälp och stöd som finns och om dessa finns. Önskar att det fanns någon samlad information om detta. Så här går det till! Jag har hört att det finns datorer i Lund som man kan hyra och som fungerar som hjälpmedel i språkutvecklingen. Det är sådana saker som finns men som man går miste om för att man inte vet vart man ska vända sig och fråga.” (Eva)

Sammanfattning

Föräldrarna är medvetna om att personalen har en god inblick i barnens och deras egna livssituationer, eftersom de har daglig kontakt och samtalar i samband med lämning och hämtning av barnen i förskolan. De förstår också att deras barn genom leken och identifikationen med andra till stor del visar tydligt hur de mår. Deras barn blir lätt stressade i stora barngrupper och de kan då ibland inte hantera sina upprörda känslor och detta projicerar de gentemot andra barn, vilket i sin tur påverkar klimatet i barngruppen på ett negativt sätt.

Föräldrarna behöver och kräver stöd och hjälp för sina barn av kompetenta vuxna för att ledas in i en gynnsam social gemenskap tillsammans med andra barn och vuxna. När deras barn känner sig ensamma i och utstötta ur kamratgruppen blir det både de som deltar i utstötningen och deras barn som är i behov av särskilt socialt stöd, som blir utsatta för dålig gruppssamvaro. Dåliga förutsättningar i en barngrupp påverkar hela barngruppen men först och främst deras barn som har behov av särskilt socialt stöd för att deras utvecklingsmöjligheter då betydligt begränsas. Det är viktigt att komma ihåg att barn är bara barn.

Föräldrarna är också eniga om, att det är av stor betydelse för barnens positiva utveckling, att individuella åtgärder vidtas så tidigt som möjligt i barnens liv för att på så sätt förhindra att den befintliga situationen förvärras i onödan. De uppskattar också mycket och gläds åt små positiva, konkreta bevis i barnens utveckling.

Föräldrarna poängterar att resurspersonernas positiva attityder och goda förmåga till samarbete underlättar för dem att känna sig delaktiga i arbetet med barnen i förskolan och därmed få möjlighet att känna värdighet i föräldrarollen, vilket är en av de centrala punkterna i processen. Men för att uppnå det gemensamma målet, nämligen att hjälpa och stödja barnen i deras utveckling, menar föräldrarna att de behöver och kräver mera vägledning, kontinuerlig hjälp och stöd, engagemang, information och samverkan och bättre tillgänglighet från de professionella vid socialförvaltningen och habiliteringen.

Detta ska syfta till att ge stöd och kunskap, som föräldrarna kan behöva i deras upplevda skuld- och skamkänslor, ensamhet och otillräcklighet i samvaron med sina barn. De behöver också ofta stöd under en längre tid, så att detta kan bidra till en ofta nödvändig attitydförändring hos föräldrarna, t.ex. angående deras uppfattning om barnets behov av särskilt socialt stöd. Eventuell skuld och skamkänslor över sina barns avvikande beteende får inte förhindra en möjlig, positiv självupplevelse av deras betydelsefulla föräldraroll i processen.

Komparation mellan tidigare undersökning och nuvarande undersökning

Första undersökningen, sett ur de professionellas synvinkel och nuvarande undersökning, sett ur föräldrarnas perspektiv, visar gemensamt att alla barn inte har förmånen att växa upp i en familj med gynnsamma utvecklingsvillkor som kan ge en god självkänsla. En sådan bakgrund är en slags garanti för att klara sig i det kommande livet utanför hemmet. Barnen i våra undersökningar kallas barn med särskilda sociala behov och har av olika skäl inte en egen förmåga att utveckla sin sociala kompetens för att umgås och anpassa sig till samhällets normer och regler. Förskolan är en av de få platser där nutidens barn får möjligheter till social träning tillsammans med många olika vuxna. Föräldrarna tillsammans med resurspersonal ansvarar gemensamt för barnens gynnsamma utveckling i förskolan.

Våra studier visar att barn med sociala problem har ett stort behov av kompetent och engagerad resurspersonal i förskolan som i samarbete med föräldrar kan hjälpa och stödja barnen. Tidiga brister i omsorg och förståelse från omgivningen, präglar barnen djupt och förhindrar ofta deras lekförmåga i barngruppen. Leken är en kanalisering för inre kreativitet och ett redskap för att lära sig samarbetets koder, vilka är samförstånd, ömsesidighet och turtagning.

Det finns ett tydligt samband mellan barns förmåga att leka och barns status i en grupp. Ett barn som har knäckt lekkoden får mera social träning än ett barn som har bristande social kompetens och därmed lätt hamnar utanför leken. Det gemensamma i våra undersökningar är att leken lyfts fram som en viktig träning för barn och genom den lär de sig att förstå och till slut behärska den komplicerade verkligheten.

Leken är som ett slags rollspel och som en förberedelse till vuxenvärlden. Den begränsade sociala kompetensen är mycket smärtsam att uppleva för ett barn som så gärna vill delta i leken och känna tillhörighet och acceptans.

Ett annat liknande synsätt i våra studier är att det är av stor betydelse att barn med särskilda sociala behov och deras föräldrar får hjälp och stöd i ett tidigt stadium, för att barnen ska få möjlighet att utvecklas till socialt anpassade samhällsmedborgare. Stora barngrupper utgör ett hinder för barn med särskilda sociala behov att bli delaktiga i gemenskapen och utvecklas gynnsamt. För att hjälpa barnen krävs att förskolepersonalen och speciellt resurspersonerna har specialpedagogiska kunskaper och erfarenheter. Många resurspersoner saknar kunskaper i specialpedagogik. Även utrymmen och nödvändig tid har ofta saknats under långa perioder. Resurspersonernas individuella kompetens såsom empati, inlevelseförmåga och engagemang är viktiga kvalitetsfaktorer i arbete med barnen och i samarbete med föräldrarna. Men det finns en gräns för hur många relationer man kan omfatta som vuxen vid samma tillfälle. Att ge hjälp till både barn och föräldrar samtidigt förutsätter att resurspersonalen får pedagogisk handledning och möjlighet till psykologisk konsultation kontinuerligt, för att orka lägga ned mycket kraft och tankemöda i sitt arbete.

Båda våra studier visar vidare att resurspersonalen gör sitt allra bästa av situationen utifrån befintliga förutsättningar. Det behövs mera stöd från och bättre samverkan med de professionella tjänstemännen, såsom yrkesmässig fortbildning och möjlighet att ta del av dessas specifika kunskaper. Våra studier visar på ett liknande sätt också att det är avgörande att barnen tidigt ska få möjlighet att lära sig och anpassa sig till regler och normer i olika sociala situationer. Senare i livet ska de kunna använda sig av just denna egna sociala kompetens i ett strukturerat samhälle.

Föräldrarnas samarbete och delaktighet i processen underlättar för resurspersonerna att uppnå målsättningen och känna arbetsglädje tillsammans med barnen i förskolan. Delaktighet och samverkan i processen kring barnen visade sig också ha stor betydelse för föräldrarna som genom uppmuntran och bekräftelse från resurspersonalen känner sig betydelsefulla och ansvariga för sina barn. De känner sig värdiga som föräldrar och kan därmed bättre bidra till att uppnå den gemensamma målsättningen, nämligen att hjälpa och stödja barnen.

Med kompetent resurspersonal i samverkan med ansvariga och starka föräldrar, kan barn med särskilda sociala behov få en möjlighet till en bra plats i tillvaron.

De ska erbjudas möjligheter att växa och få stöd och hjälp till en trygghet i sig själva som är en viktig utgångspunkt i båda studierna.

Våra studier visar slutligen att den avgörande faktorn som hindrar tidiga insatser är de ekonomiska resurser som tilldelas verksamheterna. Nedsänkningar drabbar de svagaste barnen. En liten extra insats kan vara helt avgörande för ett barns vidare utveckling. Många föräldrar är idag stressade på grund av förvärvsarbete, arbetslöshet, sjukdom eller utslagning och deras barn blir då ofta negativt påverkade i sin utveckling, vilket båda våra studier visade. Barn riskerar att tidigt präglas av de vuxnas känsla av otillräcklighet. Förskolan blir för dessa barn ett mycket viktigt komplement till hemmet, genom att de där inom pedagogiska ramar får tillfälle att möta kompetent personal och många barn.

Analys

Utvecklingen inom teknik och andra vetenskaper förändrar och moderniserar samhället kontinuerligt. Detta påverkar tillväxten av nya organisationer och samtidigt tvingar det äldre organisationer till omstrukturering, förändring och anpassning. De nya samhällsorganisationerna har en tendens att bli specialiserade och självständiga, vilket tvingar dem att samarbeta med liknande organisationer för att lättare kunna uppnå gemensamma målsättningar.

Vårt arbete visar att samtidigt som samhället utvecklats har också föräldrarnas ansvar för barnen förändrats. Från att ansvaret tidigare har varit en familjeangelägenhet, har detta numera blivit en variant av delad vårdnad, genom socialisation av små barn i förskolan, med stat och kommuner som huvudansvariga för förskolornas pedagogiska verksamheter, vilket Christina Gars (1998) också fastställer i sin forskning. Föräldrarnas uppfattning om ansvaret hos förskolans personal och övriga involverade professionella, är att de förväntar sig att samtliga involverade i processen ska fungera som ett komplement till hemmet, när det gäller barnets gynnsamma utveckling och anpassning till samhällets normer och regler.

Organisationer ska fungera som instrument och verktyg med möjligheter att genomföra planer och mål som utfärdas för och inom verksamheter enligt Tilly (2000). Detta gäller också i förskoleverksamheter. Föräldrarna är medvetna om att institutioner för barn kan fungera både

som begränsning av och möjlighet till positiv utveckling. Detta visar sig vara speciellt när det handlar om barn med särskilda sociala behov i förskolan. Dessa barn har nämligen av olika orsaker inte fått möjlighet till att utveckla en egen social kompetens i tidig ålder. Detta hindrar dem ofta från att fungera i leksammanhang i dagens institutionella organisationer med stora barngrupper och begränsat antal personal. Barns förmåga till lek avgör ofta deras status i en grupp. Småbarn som inte har knäckt lekkoden får ingen naturlig och nödvändig träning genom lek i grupp, vilket är en nödvändig förberedelse för vuxenlivet. Den begränsade sociala kompetensen är också en smärtsam erfarenhet för småbarn som så gärna vill och behöver delta i leken och accepteras av de andra barnen.

Konsekvensen av den begränsade sociala kompetensen kan bli att redan tidigt utsatta barn lätt hamnar utanför en gemenskap med andra barn och vuxna, vilket är oroande för både föräldrarna och de övriga involverade i processen. Samtliga involverade i processen är också överens om att det är viktigt att bryta negativa utvecklingstendenser hos barn i ett tidigt stadium, för att undvika senare belastande konsekvenser för både individen och samhället. Piltz - Maliks & Sjögren - Olsson (1998) framhåller i sin avhandling att förskolan med sin pedagogiskt kompetenta personal kan fungera som en andra chans för barn som inte har haft möjlighet att tidigt i livet, genom sina vårdnadshavare, tillåtas att växa och få hjälp och stöd till en trygghet i och tillit till sig själva.

Reformer och förändringar inom förskolan har främst en symbolisk innebörd, enligt den nyinstitutionella organisationsteorin. Detta ska först och främst ses som ett bevis på att man vill uppnåkonformitet med rörande praxis för att säkra det organiserade samhällets stöd. När man analyserar förskoleverksamheterna utifrån en nyinstitutionell teori, framhävs institutionernas kognitiva aspekter och det kulturella beroendet till dess omgivning. Det är kognitiva faktorer som styr förskolans inre pedagogiska arbete i form av föreskrifter, regler och klassificeringsscheman, menar föräldrarna. Dessa faktorer kan förskolepersonalen vara mer eller mindre medveten om men de utgör självklarheter och fundament för personalens möjligheter att utföra sitt arbete och uppnå de uppsatta målen.

Ett annat grundläggande synsätt inom verksamheterna är den regulativa aspekten, vilken genom regelskapande, övervakning och sanktioner kan begränsa och reglera förskolepersonalens möjligheter att utöva pedagogisk verksamhet och samverka med andra involverade professionella i processen, på ett tillfredsställande sätt.

Ett tredje synsätt om institutionernas målsättning ses utifrån en normativ aspekt, vilken styr det sociala livet i förskoleverksamheterna och därmed bestämmer vilka åtgärder som ska vidtas för att uppnå den gemensamma målsättningen. Föräldrarna uppfattar att personalens handlingar ofta grundar sig på oreflekterade och för-givet-tagna regler och rutiner som är kopplade till deras olika positioner och roller. Det rör sig om rättigheter för barn och föräldrar och skyldigheter för involverade ansvariga tjänstemän och att kunna uppfylla olika rollers förväntningar i processen. Johansson (2002) konstaterar att institutioner är förebilder och normgivare för hur världen utanför uppfattas och de förmedlar eftersträvansvärda mål till individen och anger dessutom vilka handlingar som kan, bör och ska utföras.

Johansson (2002) menar vidare att organisationer som aktörer, har den centrala och avgörande rollen i vårt moderna samhälle, vilket innebär att institutionaliseringen sker även utanför själva organisationen. De grundläggande beståndsdelarna, lagar, normer, regler och kultur inom organisationen fungerar oberoende av individer (förskolepersonal och föräldrar) som ofta agerar som om dessa stöder organisationen fastän deras värdegrund ofta inte är överensstämmande med vad organisationen har att erbjuda för att uppnå syftet med verksamheten. Föräldrarna menar att de har ytterst begränsade möjligheter att påverka beslut angående tilldelade resurser och insatser för deras barn med särskilda behov, eftersom besluten redan är fattade på en högre nivå

Nyinstitutionalisterna menar att institutionaliseringen sker på ett högre plan, t. ex. inom en sektor, ett fält eller i det totala samhället. Johansson skriver vidare att inom den tvingande isomorfismen agerar staten som den starkare kraften genom lagstiftning och genom tilldelning av resurser till organisationer. På så sätt kan staten påverka direkt eller indirekt och därmed styra och organisera verksamheter utan de berördas inverkan. Föräldrarna är medvetna om och kritiska till organisationens styrning av deras möjligheter att uppnå målsättningen. Resurspersonerna måste ständigt anpassa sig till förändringar inom verksamheten, speciellt i besparingstider, vilket inte alltid bidrar till att arbetsklimatet i en etablerad samverkan kan utvecklas gynnsamt.

Socialstyrelsen framhåller i sina allmänna råd att en generellt god kvalitet på förskoleverksamheten är den absolut viktigaste insatsen för barn med särskilda behov. Piltz - Malik & Sjögren - Olsson (1998:1) ifrågasätter om förskolan idag kan erbjuda detta, då barngruppens barnantal kontinuerligt ökar, personaltätheten ständigt sjunker och flera barn

per grupp visar behov av särskilt stöd. Föräldrarna ifrågasätter också om det finns tillräckliga kunskaper hos personalen, speciellt hos resurspersonerna. Enligt socialstyrelsens rekommendationer för en god kvalitet i förskolan, bör förskolepersonalen ha specialpedagogisk kunskap inför arbetsuppgifterna med barn som har behov av särskilt stöd. Ett, genom specifik kunskap, strategiskt handlande från samtliga involverade i processen, är en av förutsättningarna för att kunna uppnå den gemensamma målsättningen, nämligen att hjälpa och stödja barnet i den sociala utvecklingen i förskolan.

Det framkommer vidare i vår studie att samtliga involverade i processen, speciellt föräldrarna, också uppskattar och värdesätter resurspersonernas individuella kompetens, såsom empati, inlevelseförmåga och engagemang. De menar att resurspersonerna ofta är mycket handlingskraftiga i sin samverkan med dem och gör sitt allra bästa av situationen för barnen utifrån de befintliga förutsättningarna. De behöver dock mera stöd från och bättre samverkan med de professionella tjänstemännen, såsom yrkesmässig fortbildning och möjlighet att ta del av dessas specifika kunskaper om barn med särskilda sociala behov.

Villkor för samverkan, enligt Ove Mallander (1998), är att denna ger möjligheter till extra resurser för att underlätta att målsättningen i processen ska kunna uppnås. Utgångspunkten för samtliga involverade personer inom människobehandlande verksamheter, såsom förskolan, är att sträva efter att förbättra livsvillkoren för de gemensamma klienterna, nämligen i detta fall barn med särskilda behov och deras föräldrar. Föräldrarna anser att fördelarna med samverkan är att olika specialisters kompetenser kan sammanfogas på ett smidigt sätt och samtidigt kan de tillsammans agera för att tillgodose barnen inom ett visst område.

De i våra tidigare studier involverade tjänstemännen lyfter fram att en fungerande samverkan och föräldrarnas delaktighet i processen underlättar för dem att uppnå målsättningen och känna arbetsglädje tillsammans med barnen. Föräldrarna menar att deras delaktighet och samverkan i arbetet med barnen ger dem möjlighet att bli bekräftade som ansvariga föräldrar och därmed behålla och/eller utveckla sin värdighet som sådana. På detta sätt kan de också underlätta och bidra till arbetets gång i strävan mot det uppsatta målet.

Samtliga involverade i processen är eniga om att en fungerande samverkan mellan kompetent personal och ansvariga, handlingskraftiga föräldrar är av största avgörande betydelse för barn med särskilda sociala behov. Med sina begränsade utvecklingsmöjligheter behöver dessa barn

få tillgång till en bra plats i tillvaron där de kan tillåtas växa och få stöd och hjälp till en trygghet i sig själv.

Avslutningsdiskussion

Våra respondenter har gett oss svar på våra frågeställningar genom sina beskrivningar av och uppfattningar om erfarenheter angående barnens situation i förskolan. När man arbetar med barn som har begränsad social kompetens är det av stor betydelse att samtliga involverade i processen även resurspersonerna har ett professionellt förhållningssätt gentemot barnen och föräldrarna. Förståelse för olika människors behov av hjälpande och stödjande åtgärder kan inte enbart läras in på ett intellektuellt sätt, utan det krävs också erfarenhetsmässig insikt om problemens karaktär.

För att uppnå full respekt för dem som har bristande social kompetens och för de professionellas insatser, krävs det att det byggs en bro mellan känslomässiga uppfattningar och intellektuella insikter. Under arbetes gång har vi kunnat konstatera att barn som har begränsad social kompetens så tidigt som möjligt måste erhålla relevant hjälp till gagn för sin fortsatta utveckling. Det är väsentligt att hjälpen alltid ska baseras på barnens egen inre kraft och befintliga förmåga utifrån deras mognadsnivå.

En betydande länk för barns stöd, förutom föräldrarna, är resurspersonerna som arbetar direkt och kontinuerligt med barnen i förskolan. De blir betydelsefulla förebilder och anknytningspersoner vilka är en förutsättning för en gynnsam utveckling hos barnen. Resurspersonernas insatser blir med andra ord ofta det lilla extra som kan vara det stora avgörande i barnens liv. De har ett stort ansvar i sin yrkesroll och de har ofta höga krav och förväntningar på sig själva att kunna hjälpa och stödja barn med begränsad social kompetens. Samtidigt kan de uppmuntra och stödja föräldrarna i deras ofta ansträngda situation. Att utföra betydelsefulla, människobehandlande arbetsuppgifter kräver specialkunskaper som alltför ofta saknas hos resurspersonerna i förskoleverksamheterna. Det är oerhört viktigt att resurspersonerna får en ordentlig specialutbildning.

Om resurspersonerna åstadkommer bra resultat för barn med behov av socialt stöd, kan detta medföra att dessa barn kan utveckla en egen bra social förmåga och därmed bli mera självständiga och klara sig bättre i gruppen utan stöd från kompetenta vuxna.

Samhällets tidiga insatser i förskolan kan bryta destruktiva beteenden hos barn i låg ålder och därmed vända en neråtgående spiral. Genom att samhället tillgodoser individens behov på ett tidigt stadium, kan relativt stora problem begränsas och avhjälpas. På så sätt kan man undvika att problemen växer och blir större och mera komplicerade med påföljden att det i framtiden kan komma att krävas större ekonomiska insatser för åtgärder enligt lag. För att uppnå det gemensamma målet, nämligen att stödja barn med särskilda behov av social karaktär i sin utveckling, måste samverkan mellan de berörda instanserna förbättras, så att alla kan bidra med sina speciella, värdefulla kunskaper och förslag. Detta är av stor betydelse för att man ska kunna skapa en helhetsbild av barnets behov av socialt stöd. Självklart kan inte resurspersonerna klara detta själva.

Arbetet med uppsatsen har varit lärorikt och intressant för oss genom att vi har förstått betydelsen av helhetsperspektiv i processen kring barnet. Utifrån föräldrarnas perspektiv och uppfattningar har vi kunnat fastställa de sociala relationernas innebörd och deras betydelse för barns positiva utveckling tillsammans med andra barn i förskolan. Ämnet för uppsatsen har under arbetets gång fortsatt att fascinera oss. Det är inte enbart en nackdel att aldrig få färdiga svar, därför att det som förblir ogripbart hjälper oss att inte stagnera vad gäller våra illusioner. Vi vill ge förslag till vidare forskning i vårt ämne, t.ex. vore en annan intressant aspekt att observera barnen och få en uppfattning om deras beteende, för att sedan kunna jämföra med informanternas och respondenternas uppfattningar. Ett annat förslag till vidare forskning inom vårt område är att undersöka politikernas och Skolverkets perspektiv. Vi hoppas att du som tar del av vår uppsats får inspiration att vilja vara med och utveckla och ytterligare fördjupa vårt intressanta ämne.

Litteraturförteckning

Allmänna råd från socialstyrelsen (1995:2) *Barnomsorgen i socialtjänstlagen*.

Dencik, Lars, Bäckström, Carina & Larsson, Ewa (1998) *Barnens två världar*. Esselte Studium.

Eliasson, Rosmari (1995) *Forskningsetik och perspektivval*. Lund: Studentlitteratur.

Gars, Christina (2002) *Delad vårdnad? – Föräldraskap och förskolläraryuppgift i den offentliga barndomen*. Göteborg: Elanders Graphic Systems.

Gilje, Nils & Grimen, Harald (1996) *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Göteborg: Daidalos.

Halvorsen, Knut (1992) *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.

Johansson, Roine (2002) *Nyinstitutionalismen inom organisationsanalysen*. Lund: Studentlitteratur.

Läroplan för förskolan, Lpfö 98. Stockholm: Skolverket och CE Fritzes AB 1998.

Mallander, Ove (1998) "Samverkan" i Denvall, Verner & Jacobson, Tord (red.) *Vardagsbegrepp i socialt arbete*. Stockholm: Nordstedts Tryckeri.

Persson, Sven (1994) *Föräldrars föreställningar om barn och barnomsorg*. Malmö: Graphic Systems.

Piltz - Maliks, Kristina & Sjögren - Olsson, Elisabet (1998:1) *Vem vill leka med mig*. Stockholm: AWS Kunskapsföretaget AB.

Repstad, Pål (1999) *Närhet och distans - Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*, tredje upplagan. Lund: Studentlitteratur.

Rövik, Kjell-Arne (1996) "Deinstitutionalization and the Logic of Fashion" i Barbara Czarniawska & Guje Sevón (red.) *Translating Organizational Change*. Berlin: de Gruyter.

Svensson, Per-Gunnar (1996) "Förståelse, trovärdighet eller validitet"? i Svensson, Per-Gunnar & Starrin, Bengt (red.) *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.

Tilly, Charles (2000) *Beständig ojämlikhet*. Kungälv: Grafikerna.

Övriga källor

Bronja, Ajsela & Fyhn, Christina (2002) Förskolebarn med behov av särskilt socialt stöd – En studie utifrån olika experters perspektiv. Malmö: Malmö högskola.

Bilaga

Intervjuguide

- 1. Hur fungerar samarbetet mellan föräldrar och berörd personal?**
- 2. Känner ni er delaktiga i hanterandet av (process) och åtgärder kring era barn?**
- 3. Vilka krav och förväntningar har ni i nuläget på instanserna/arbete för era barn?**
- 4. Vad är ni nöjda resp. missnöjda med när det gäller nulägets insatser och situation rörande era barn?**
- 5. Vilka förslag har ni till eventuell förbättring av utvecklingsmöjligheterna för era barn?**